

XVIII. YÜZYIL MUTASAVVIF ŞAIRLERİNDEN
FAHRİ AHMED VE ELİF-NAME ŞERHİ

Üzeyir ASLAN*

ÖZET

Türk edebiyatında değişik şekillerde pekçok örneği görülen elif-nameler; aruz ya da hece ile kaside, gazel, mesnevî, müseddes, dörtlük gibi nazım biçimleriyle kaleme alınmış, çoğunlukla dinî-tasavvufî ve didaktik konulu, özellikle “elif-name” başlığının kullanıldığı manzumelerdir. Genellikle muvaşşah sanatında olduğu gibi Arap harflerinin mısra başlarında alt alta sıralanması biçiminde oluşturulurlar. Bu makalenin konusu XVIII. Yüzyıl mutasavvif-şairlerinden Fahrî Ahmed’in Elif-name Şerhi’dir. Fahrî, eserinde Nesib adlı dervişinin elif-namesini şerh eder. Nesib’in elif-namesinde harfler alt alta sıralanmaz, mısra içinde yer alırlar. Fahrî, elif-nameyi tasavvuf çerçevesinde yorumlar, buna göre her harfin tasavvufî bir manası vardır. Fahrî Ahmed’in eseri, bu konuda yazılmış şimdilik bilinen tek şerhtir. Çalışmada harflerin tasavvufî manaları ve ibareler tahlil yöntemi ile tespit edildi ve eserin çevriyazılı metni verildi.

Anahtar Kelimeler

Elif-name, şerh, Fahrî, Nesib, Celvetiyye, Şarköy.

1. Giriş:

Elif-name, elif (Ar. ilk harf, 1 rakamı) ve name (F. < nāma ‘mektup, risale, kitap’) kelimelerinden oluşan birleşik isimdir. Edebî bir kavram olarak ise; aruz ya da hece ile kaside, gazel, mesnevî, müseddes, dörtlük gibi nazım biçimleriyle kaleme alınmış, çoğunlukla dinî-tasavvufî ve didaktik konulu, özellikle “elif-name” başlığının kullanıldığı manzumeleri ifade eder.¹ Elif-namelerin bir bölümü muvaşşah sanatında² olduğu gibi

* Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
uaslan@marmara.edu.tr

¹ Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB yayını, İstanbul 1998, s. 605; Nihat Öztoprak, “Bursalı Feyzî Efendi’nin Elifnameleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2006, XXXV, 136.

² Muvaşşah sanatı için bk. İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, MEB yayını, İstanbul 1992, s. 19.

harflerin mısra başlarında alt alta sıralanması biçiminde meydana getirilir. Bu manzumelerde Arap harfleri eliften yâya, ya da yâdan elife doğru sıralanır. Klâsik Türk edebiyatında, tekke ve halk edebiyatlarında pekçok örneği görülen elif-namelerin tertip özelliklerine göre şu şekilde sınıflandırılması mümkündür:³

1-Bir manzumede mısraların ilk harfleri alt alta dizildiklerinde eliften yâya alfabetik sıralananlar, 2-Bir manzumede beyit ya da dörtlüklerin ilk harfleri alt alta dizildiğinde eliften yâya alfabetik sıralananlar, 3-Mısra veya beyitlerde ilk harf ile başlayan en az iki veya daha fazla kelime kullanılan elif-nameler, 4-Mısra veya beyit başları elif, yâ, bâ, lâmelif şeklinde baştan sona ve sondan başa doğru karışık sıralananlar, 5-Sondan başa, yani yâdan elife doğru tertip edilenler, 6-Eğitim amaçlı bir halk oyunu biçiminde tertip edilenler. Bunlarda mısra başlarındaki harfler eliften yâya sıralanırken ilk kelime bir şehir, ikincisi bir sanatkâr, üçüncüsü de o sanatkârın eserinin adı olur. Bu kelimelerin her biri mısra başındaki harfle başlar. 7-Kafiyeleri alfabetik dizilen, mesnevî nazım şekli ile kaleme alınmış elif-nameler.

Türk edebiyatında yukarıdaki biçimde tertip edilmiş elif-name sayısı 100 civarındadır.⁴ Bu elifnamelerin şairlerinin bir kısmı şunlardır: Âşık Paşa [ö. 1333],⁵ Nesimî [ö. 1404],⁶ Nihanî [ö. 1519],⁷ Gazalî [ö. 1535?],⁸ Dükaginzade Ahmed Beg [1543-1548],⁹ Fuzulî [ö. 1556],¹⁰ Kaygusuz Vizeli

³ Nihat Öztoprak, "Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzulî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Uluslar Arası V. Dil, Yazın, Deyişbilim, Sempozyumu*, yayına haz. Cemal Yıldız ve Latif Beyreli, Pegem Yayıncılık, Ankara 2006, II, 329.

⁴ Âmil Çelebioğlu, *a.g.e.*, s. 605.

⁵ Mustafa Demirel, "Âşık Paşa'nın Elif-nâme'si ve Dil Özellikleri", *Bilig*, Sy. 3 (Güz), Ankara 1996, s. 202-246.

⁶ Hüseyin Ayan, Nesimî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanı'nın Tenkitli Metni, Ankara 2002, I, 214.

⁷ Ayhan Yakşı, *Nihânî Hayatı Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni*, yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1993, s. 38.

⁸ Hakan Taş, "Deli Birâder Gazâlî [ö. 1535?]'nin Elif-nâme'si", *Turkish Studies*, Volume 3/2, Spring 2008, s. 642-651.

⁹ Hüseyin Süzen, *Dükaginzade Ahmed Bey Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 25.

Alâaddin [ö. 1562?],¹¹ Muhibbî [1495-1566],¹² Bosnalı Tâlib [ö. 1672],¹³ Askerî [ö. 1693?],¹⁴ Esrar Dede [1748-1797],¹⁵ Sûzî Ahmed [1765-1830]¹⁶ ve Kuddusî [1760-1849].¹⁷ Şimdiki bilgilerimize göre Feyzî-i Bursevî [ö. 1771], dokuz manzumesi ile edebiyatımızda en çok elif-name yazan şairdir.¹⁸

¹⁰ Nihat Öztoprak, "Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Uluslar Arası V. Dil, Yazın, Deyişbilim, Sempozyumu*, yayına haz. Cemal Yıldız ve Latif Beyreli, Pegem Yayıncılık, Ankara 2006, II, 327-336.

¹¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Kaygusuz Vize'li Alaeddin*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1932, s. 41-72.

¹² Coşkun Ak, *Muhibbî Dîvânı-İzahlı Metin, Kanûnî Sultan Süleyman*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara 1987, s. 811-812.

¹³ Bosnalı Tâlib, *Divan*, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 256, 24^a.

¹⁴ Halil Karagöz, *Askerî Divanı'nın Tenkitli Metni*, yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1997, s. 169, 193, 243.

¹⁵ Osman Horata, *Esrâr Dede, Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı*, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1998, s. 191-194.

¹⁶ Metin Ceylan, *Ahmed Sûzî Dîvânı'nın Edisyon Kritiği*, yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 1999, s. 113.

¹⁷ Mehmet Emin Eminoğlu, *Hak Âşıkı Mer'âşî Zâde Ahmed Kuddûsî Dîvânı (1760-1849)*, Can Kitabevi, Konya (1973), s. 16, 321.

¹⁸ Nihat Öztoprak, "Bursalı Feyzî Efendi'nin Elifnameleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2006, XXXV, 135-167. Elif-namelerle ilgili ayrıca bk. Namık Açıkgöz, "Bakâyî'nin Battal-nâme Adlı Eserindeki Elif-nâme", *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu*, Elazığ 1989, s. 1-5; İsmet Çetin, "Elifnâmeler ve Sevil Ali'nin Bir Elifnâmesi", *Millî Folklor*, Ankara 1992, (Kış), yıl: 4, Sy: 16, c. 2, s. 39-42; Fikret Türkmen, "Yazılı Kaynaklardaki (Cönklerdeki) Bektaşî Şairlerin Şiirlerinde Görülen Yeni Şekiller", *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyum Bildirileri (22-24 Ekim 1998)*, Ankara 1999, s. 339-355; Selami Turan, "Hatayî'nin Elif-nâme Tarzında Yazılmış Şiirleri", *Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları-*, Isparta 2004, Sy. XI, s. 107-125; Ercan Sünger, *Fakîh: Hayat, Eserleri, Divanı*, yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 116-131; Kadri Alper, *Girili Aşkî ve Divânı*, yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s. 134-138; Babek Cavaşir ve Ekber N. Necef, *Şah İsmail Hatâ'î Külliyyatı: Türkçe Divanı, Tıyûğlar, Koşmalar, Geraylılar, Varsağlar ve Bayanlar*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2006, s. 401, 413; Mehmet Aslan, *Mihri Hâtin Divânı*, Amasya Valiliği yayını, Amasya 2008, s. 212. Yazma hâlinde bulunan tespit edebildiğimiz elif-nameler ise şunlardır:

Kaimî, *Divan*, Ankara Cebeci Halk Kütüphanesi 573, 87^a-87^b; Viranî, *Divan*, Ankara Cebeci Halk Kütüphanesi 164, 1^b-2^a; *Risale-i Elif-baiyye*, Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 11275, *Hâfız'ın Elif-namesi*, Cönk, Milli Kütüphane

Bu çalışmanın konusu olan şerh risalesindeki elif-name ise yukarıda sözü edilenlerden biçim olarak farklıdır. Burada harfler mısra başlarına değil mısra içlerine yerleştirilmişlerdir ve her harfin tasavvufî bir manası vardır. Elif-namenin şârihi XVIII. yüzyıl mutasavvıf-şairlerinden Fahrî Ahmed, Celvetiyye tarikatı şeyhlerinden olup Tekirdağ-Şarköylüdür. Doğum tarihi, ailesi, eğitimi ve mesleği ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Divan'ından ve diğer küçük risalelerinden Arapça ve Farsçaya vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Fahrî, Celvetiyye tarikatı büyüklerinden Zâtî Süleyman Efendi [ö. 1738]nin müritlerindedir. Sülûkünü onun oğlu Şâhî Hüseyin Efendi [ö. 1778]den tamamlamıştır.¹⁹ Tarikata ne zaman girdiği ve sülûkünü hangi tarihte tamamladığı bilinmemektedir. Halife olduktan sonra yine Şarköy'de tasavvuf hizmetine devam etti. Hayatının sonlarına doğru İstanbul'a gelerek bugün Fatih Müftü Hamamı Mahallesinde bulunan Zenbilli Ali Çelebi Mescidi yakınındaki evine yerleşerek inzivaya çekildi. Fahrî Ahmed Efendi 1799 yılında burada vefat etti.²⁰ Ali Çelebi Mescidi haziresine gömüldüğünü tahmin ediyoruz, ancak

---

Yazmalar Koleksiyonu 174, 16^b-17^a; *Derunî'nin Elif-namesi*, Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 96, 194^a; *Abdülkadir-i Geylanî adına yazılmış Elif-name*, Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 75, 62^b-63^a; *Elif-name*, Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 72, 29^a; *Misali'nin Elif-namesi*, Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 56, 14^b-16^a, 66^b-68^a; *Âşık Ömer'in Elif-namesi*, Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 13, 20^b-21^a; *Âşık Mehmed'in Elif-namesi*, Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 16, 8^a-8^b ve *Elif-name*, Cönk, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 18, 26^b.

¹⁹ Fahrî Divanı'nda Şâhî Hüseyin Efendinin vefatına düşürülmüş bir tarih kıtası bulunmaktadır. Manzumenin makta beyti şöyledir:

Bendesi Fahrîye ilhâm oldu bir târîh-i tâm
Rûh-ı Şâhî oldu iklim-i bakâya pâdşeh

Fahrî, *Divan*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi 1254/1, 32^b.

²⁰ Fahrî Ahmed Efendi ile ilgili kaynaklardaki bilgiler kısa ve birbirinin tekrarı mahiyettedir, bk. Fatin Davud [1813-1866], *Hâtîmetü' l-eş'âr*, İstanbul 1271, s. 325-326; Ş. Sami [1850-1904], *Kâmusu' l-a'lâm (Tarih ve Coğrafya Lügati)*, Mihran Matbaası, İstanbul 1898, V, 3345; Mehmed Süreyya [ö. 1908], *Sicill-i Osmanî: Tezkire-i meşâhir-i Osmanî*, yayına haz. Nuri Akbayar, eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul 1996, II, 504; Bursalı Mehmed Tahir [1861-1924], *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen, Meral yayını, İstanbul 1972, I, 97; İnehan-zade Mehmet Nail Tuman [ö. 1958], *Tuhfe-i Nailî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, Bizim Büro yayını, Ankara 2001, s. 754-755; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967, III, 887.

bugün hazire mevcut değildir.²¹ Fahrî'nin Divan'ı,²² Elif-name Şerhi,²³ Şathiye Şerhi²⁴ ve Gülşen-i Vahdet Şerhi²⁵ bulunmaktadır.²⁶

Bu çalışmada Fahrî'nin Elif-name Şerhi konu edilmiştir. Şimdilik bilinen tek elif-name şerhi olan bu eserinde Fahrî, hayatı ile ilgili bir malumat elde edemediğimiz Nesib adlı dervişinin elif-namesini şerh etmektedir. Eserden anlaşıldığına göre elif-namede sıralanan eliften yâya Arap harflerinin her biri tasavvufî manalarla yüklüdür. Tahlil yöntemini kullanarak bu manaları tespit ettik, ayrıca yazmanın çevriyazılı metnini verdik.

2. Elif-name Şerhi

2.1. Elif-name Şerhinin Muhtevası

Fahrî Ahmed'in şerh ettiği Nesib'in elif-namesi kıt'a nazım şekli ile, hezec bahrinin mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbı ile kaleme alınmıştır ve 12 beyittir. Elif-name şöyledir:

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Hezec: +--- +--- +--- +---

1. Elifden başladı dil bâda buldı sırr-ı rûhânî
Tedennî eyleyüp tâdan şebât ümmîd édüp şâda
2. Cemâle érüben cîmden hâlâvet buldı hâ ile
Hayâl-i hâma aldanmaz gönül dâl ile dünyâda
3. Zülâl-i vaşl-ı Haqda râ gibi reyyân iken ahır
Zihî luţf-ı sa'âdet gördi dîdem sîn ile zâda
4. Şarâb-ı 'aşkı içdi şîn ile şâdın şafâsına
Érişdi dil ziyâ-i dâdı buldı tâ-i Tâhâda
5. Giderür zâda ceqliñ zulmetini himmet-i mürşîd
'Ayınla 'ayna érdim gayrdan geçdim kamu gâda

²¹ Fatin, Fahrî'nin Kasımpaşa'da Ali Efendi Tekkesi'nde medfun olduğunu söyler, diğer kaynaklar da bu bilgiyi tekrar ederler. Biz ise bu konuda bir isim karışıklığının meydana gelmiş olabileceğini düşünüyoruz.

²² Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi 1254/1, 1^b-43^a.

²³ AÜ DTCF İ. Saib 636/1, 1^b-18^a.

²⁴ Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi 1254/2, 43^b-47^a.

²⁵ Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Tekkesi 1254/4, 50^b-60^a.

²⁶ Fahrî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Üzeyir Aslan, "Fahrî Ahmed ve Şathiye Şerhi", *Turkish Studies-Turkoloji Araştırmaları*, sy. 10, Fahrettin Kırzioğlu Armağanı, 3/4 Summer 2008, s. 125-131.

6. Felâha fâda érmek isteyen mürşid elin tutsun
Dili Kâfında 'Ankâ eylesün ol pîri ma'nâda
7. Kemâl-i ma'rifet bulsun ledünnî lezzetin datsun
Bu mülk-i fânîyi mîm ile vérsün cümleten bâda
8. لمن الملك nidâsın nûn ile qalbe iştidürsün
Vilâyet tahtına vâv ile şâh olsun o şeh-zâde
9. Hele hâ-i hüviyyetden degil mi işbu ma'nîler
Bilür 'ârif olan kadriñ kamu münkir qalur lâda
10. Şağın tâ gibi alma üstüne dünyâ vü 'uqbâyı
Seni alt étmeden alt ét nitekim oldılar yâda
11. Hele karga gibi bed meşreb ü zişt-hû olur münkir
Oğur bir noqtayı iki anıñ'çün qaldı 'amyâda
12. Ebüced sırrın isterseñ Nesîbim nisbetiñ aña
Tutup dâmân-ı şeyhi rûz u şeb durma elif bâda

Fahrî, Nesib'in elif-namesini aşağıdaki beyitle tanzir eder:

*Elifden başladı Fahrî velîkin noқта-i bâda
Hep 'ilm-i evvelîn ü âhirîni bildi ma'nâda*

Fahrî, Nesib'in elif-namesini Celvetîlik bakış açısından şerh ettiği için bazı yorumlarının subjektif olduğunu düşünüyoruz, meselâ; Celvetiyye tarikatının son tarikat olduğu, sâlikin ancak Celvetî erkânıyla mükemmelliğe ulaşabileceği, Halvetîlerin ise kâmil olsalar bile mükemmel olamayacakları görüşü gibi.

Fahrî'nin şerhinden anlaşıldığına göre elif-namede yer alan her harfin tasavvufî bir manası vardır. Buna göre elif: sûret-i mürşid-i kâmil, bâ: süveydâ-yı kalb, tâ: makâm-ı telvîn, sâ: mertebe-i seyr-i ani'llâh, cim: tarikat-ı Celvetiyye, hâ: hayât-ı câvidân, hı: [hayâl-i hâm], dâl: devâm-ı zikr, râ: reyyân olma, zâ: zühd, sin: sülûk, şin: şeyh, sâd: vesîle-i mahabbet-i ilâhiyye, dâd: zû-i şems-i zât-ı ilâhiyye, tı (hâ ile birlikte): âdem-i ma'nî, zı: âlem-i sîfât, ayın: ayn-ı evvel ve ayn-ı sâni, gayın: âlem-i sîfât, fâ: fenâ-i mahz, kâf: Kaf dağı, kef: [kemâl-i ma'rifet], lâm: [ledünnî lezzet], mîm: mürşid-i kâmil, nûn: ilm-i irfân, vâv: evlâd-ı ma'nevî, hâ: hüviyyet-i zâtiyye, lâ: kelîme-i tevhîd ve yâ: sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn makâmı demek olur. Elif-name şerhinde yer alan harflerin tasavvufî manaları ve metinde öne çıkan diğer tasavvufî ibareler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Âdem	Hurûf-ı teheccînin mazharıdır 11a/14.
Ahadiyyet-i zâtiyye	Mebde-i cemî-i ta'ayyünâtdır 2b/6.
Âlem	Zıldır 3b/4.
Âlem-i lâhût	Mukâbele-i âlem-i nâsûtdur 2b/5, ahadiyyet-i zâtiyye dedikleri mertebedir 2b/5-6, hareket-i gaybiyye-i ma'nevîyyenin mebde'idir, sırrıyân-ı vucûdî vü nefh-i rûhânî anınla hâsıl olmuştur 2b/7-8; gayba nâzır ve nâsût denilen hisse dâ'irdir 2b/11-12.
Âlem-i mülk	Mebde-i hareket-i arşıyyedir, hareket-i sûriyye vü hissiyyenin mebde'idir, âlem-i hiss ü ecsâm ol hareket ile hâsıl olmuştur 2b/9-11.
Âlem-i nâsût	Âlem-i mülkdür 2b/8-9, âhırî insândır 2b/13.
Aşk	Vucûd-ı mümkindir 6b/9.
Ayn-ı evvel	Ayn-ı kalbdır, sırdır 6a/13.
Ayn-ı sâni	Aynü's-sırdır, Hakdır 6a/13.
Bâ	Hesâb-ı ebcedde ikidir, biri cemâl ve biri celâle işâretidir 15a/2.
Bâ'nın tahtında bir nokta olması	Ahadiyyetin vâhidîyyete nuzûl-i ma'nevî ile nuzûlü ve zâtın sıfâta şumûlü delâletidir 15a/5.
Bâda buldı sırr-ı rûhânî	Süveydâ-yı kalbe işâretidir 2b/2, makâm-ı vâhidîyyete remzdır 2b/16.
Bakâ-i ba'de'l-fenâ	Derece-i ekmeliyyetdir 8b/16.
Başlamak	Mürşid-i kâmilin hakkâniyyetin ikrâr ve rûz u şeb hizmetin câna minnet bilüp bey'at-kerde vü irâdet-âverde olmaktadır 2a/13-2b/1.
Bir nokta	Zât-ı ahadiyyet 3a/11, zât-ı mutlaktır 15a/4.
Bir noktayı iki görme	Makâm-ı eşniyyet ü mertebe-i şirk-i hafidir 13b/14-.
Cemâl	Zât-ı ecell-i a'lâdır 3b/8.
Cîm	Sülûk-i celviyyetdir 3a/14, tarikat-ı Celvetiyyedir 3b/9.
Dâl	Devâm-ı zıkrdir, zıkr ü zâkir ü mezkûr ve sâcid ü mescûd u secdenin bir olduğu mahaldir, derece-i kurb-ı farâ'iz ü mertebe-i va'llâhu ganiyyun anî'l-âlemîndir, delîl ü hâdî vü mürşid-i ala't-tahkîkdir 4b/13-, vesîle-i külliyyedir 5a/2-.
Dil	Zât-ı nâzım-ı merkûmdur 2b/1-2.
Elif	Sûret-i mürşid-i kâmil 2a/10, âlem-i lâhûtur 2b/4-5.
Fâ	Fenâ-i mahz, fütüvvet 8a/4-8, fethu'l-kalb, fakr-ı tâm, ferdîyyet, tecrid-i ma'nevîdir 8a/9-18.
Felâh	Mâlik-i kalb, mutasarrıf-ı bâtunîdir 8a/3.
Gayın	Âlem-i sıfâtdır 6a/14.
Gayrı	Ta'bîr-i evveliyyâtdır 6a/14.
Hâ	Hayât-ı câvidân, sıfât-ı erbâb-ı hakikatdır 3b/12; Aynda olan nokta-i beyâz, hüviyyet-i zâtiyyedir 10b/9.
Hâ-i hüviyyet-i ilâhiyye	Ma'ânî vü elfâzın bi'l-cümle zuhûru onunladır 11b/9-.

Hakikat-ı âdem	Cevher-i mükerrerdır, Hak celle ve alâ hazretleri tamâmen esmâ vü sıfâtıyla ol hakikatde mütecellî ve kemâliyle ol mir'âtda zâhırdır 6b/1-3.
Halâvet	Lezzet-i ma'nevîdir 3b/12.
Hayâl-i hâma aldanmaz	Mahsûsât-ı hayâliyye-i zilâliyyedir 3b/13.
İlm-i vehbî-i ilâhî	Bilâ-vâsıtati't-ta'lîm ve't-ta'allüm kalb-i tâlibde hâsıl olur 8b/17.
İnsân	Nâsûtiyyesin lâhûtiyyetinde ifnâ eyleyüp mebde-i asliyyesine urûc eyleye 2b/13.
Kaf	Kaf dağdır 8b/2.
Karga	Münkir-i zîşt-hû, câhil-i siyeh-rû, zâhid-i bed-gûdur 3a/10-.
Kemâl-i ma'rîfet	Bakâ'i ba'de'l-fenâdır 8b/16.
Lâ	Kelîme-i tevhîddir 11b/14.
Ledünnî	İlm-i vehbî-i ilâhidir 8b/17.
Limeni'l-mülk	Teslîm-i ila'llâh, isbât-ı vucûd-ı Hakdır 9b/10.
Makâm-ı vâhidîyyet	Âlem-i sıfâtdır 2b/16.
Mebde-i asliyye	Hubbu'l-vatan mine'l-imândır 2b/14.
Mîm	Mürşid-i kâmilidir 9a/3.
Mürşid-i kâmil	Hemîşe râst-güftâr u müstakîmü'l-etvâr ve dâ'imâ sâkin olup nokta-i sivâ vü hareket-i nâbercâdan âzâde olarak reh-i râst-ı Hakda üstüvârdır 2a/10-14.
Nun	İlm-i irfân, nush u pend-i merdânedir 10b/6-.
Reyyân	Suya kanmaktır 5a/15.
Sâ	Mertebe-i seyr-i ani'llâh, makâm-ı kavseyni's-sânî, nihâyet-i sülûk-i celviyyetdir 3a/13; ma'âniyye mahallidir 3b/1.
Sâd	Vesîle-i mahabbet-i ilâhiyye, nush u pend-i mürşiddir 6b/7.
Seni alt etmeden alt et	Galebe-i hicâb-ı zulmânî vü nûrânîdir, kat'-ı alâka-i mâsivâdır 12b/4-5.
Sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn	Zât-ı Hakkı Hakdan Hakla taleb edenlerin hâlidir 13a/4.
Sırr-ı bâ	İşâret-i ila'l-esmâ ve's-sıfâttır 14b/8.
Sırr-ı elif	Sırr-ı işâret-i ila'z-zâttır 14b/7.
Sin	Sülûktür 6a/14.
Süveydâ-yı kalb	Mahall-i vâridât-ı gaybiyye ve merkez-i dâ'ire-i fuyûzât-ı ilâhiyyedir 2b/3-5.
Şarâb-ı aşk	Sülûk-i ila'llâh ve meyl-i küllîdir 6b/6.
Şin	Şeyhtir 6b/6.
Tâ	Makâm-ı telvîndir 3a/3, ta'ayyün ilminin tâlusu ya'ni tâbi'î olmakla iki nokta ile mu'allem oldu 3a/5; eşniyyetdir 12b/1.
Tâ hâ	Âdem-i ma'nîdir 6b/10.

Tarîkat-ı Celvetiyye	Vuslat-ı Hak ve mertebe-i fenâ'î fi'l-Hak bu tarîkat-ı aliyeden müyesser olur, hâtemü't-turukdur 3b/10.
Tedennî	Eşniyyetden makâm-ı tevhîd-i sırfa urûca remzdir 3a/8.
Tedennî eyleyüp tâdan	Sâlike göredir, temkîne tedennî eder 3a/3-4.
Tutup dâmen-i şeyhi rûz u şeb durma elif bâda	Bir mürşid-i kâminden bey'at ve hizmetlerin câna minnet bilüp himmet-i aliyeleri ile enfüs ü âfâkdan Hakkı tecrîd etme, tefrîde ulaşmadır 15a/13-.
Vâv	Altı yöndür, evlâd-ı ma'nevîdir 10b/6-.
Vucûd-ı hakîkî	Vucûd-ı vâhiddir, tecellîsi ile vucûd-ı mümkün vucûd göstermiştir, bu cihetle hem mevcûd u hem ma'dûmdur 4a/5; bir âhar vucûda müstenid olmaya 4a/11, adem-i aslîsi üzerinedir 4a/15, ilmu'llâhda olan a'yân-ı sâbitedir 4a/15.
Zâ	Zühddür 6a/15.
Zâd	Zû-i şems-i zât-ı ilâhiyyedir 6b/8.
Zı	Âlem-i sıfâttır 6a/12.
Zihî lutf-ı sa'âdet gördü dîdem sîn ile zâda	Zühde mukârin olan sülûk sebebiyle makâm-ı a'lâya resîde ve hırka-i tecrîd ile pûşîde olmak demektir 6a/15-.
Zikrû's-sır	Mertebe-i erbâb-ı tahkîk, derece-i ehl-i yakindir 12a/12-.
Zû-i şems-i zât-ı ilâhiyye	Vucûd-ı mutlak, ma'sûk-ı hakîkîdir 6b/8.
Zülâl-i sâfi	Mâ-i lezîzdir 5a/15.
Zülâl-i vasl-ı Hakda râ gibi reyyân olmak	Ve es'elûke'n-nazari ilâ-vechike'l-kerîmi ebeden dâ'imen sermeden kelâmına remzdir, mâsivâdan istiğnâ-yı tâm ile ve ileyhi turca'ûn sırrıdır, makâm-ı halvetdir, Halvetîlerin sülûkü bu makâma müntehî olur, meretebe-i zât-ı mücerrede, makâm-ı küntü kenzendir 5b/1-9.

2.2. Çevriyazılı Metin:^{*}

[1^b] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ²⁷

(2) الحمد لمن له الظاهرُ وَ الْبَاطِنُ وَ هُوَ بَکَّلٌ شَتَّى عَلِيمٌ وَالصلاة (3) على نبيه بالعين السليم و
²⁸ Faḥrī-i bī-nevā yevmün mine'l-eyyām Nesīb ismiyle müsem mā (6) evlād-ı
 ma'nevīmizden biriniñ iltimāsıyla işbu zıkr-i atī (7) kaşīde-i mebrüreyi
 elif bā cüz'i şafhasına te'līf (8) ü imlā kılmış²⁹ olup. Ebnā-yı tarīkimizden
 ba'zan sālik-i ila'llāh (9) ve 'āşık-ı bī'llāh olanlarıñ nigeḥ-endāz-ı 'āşıkā-
 neleri olduğda [2^a] sırr-ı be-'atabe-i niyāz édüp şerḥ ve terceme <si>n
 iltimās u recā (2) eylediklerinde iltimāsların lisān-ı Ḥaḳdan istimā' u işgā
 (3) birle³⁰ ³⁰ مستمدا من الله و بالطاعة و بالسمع و الشارح şarf-ı naḳdīne-i (4) biḳā'a-i müzcāt-ı
 'ācizānem birle şerḥ ve tercemeye şurū' u mubāşeret (5) kılandı <الله>
 و من الاعانه³¹ . Ümmīddir ki manzūr-ı naẓra-i (6) 'urefā olduğda kalem-i
 şihḥat-raḳam himmetleriyle taşhīḥ ve kuşūr (7) u küsürüñ āstīn-i 'ināyet-
 leriyle pūşīde buyuralar.

^{*} Çevriyazılı metinde Arapça ve Farsça cümle ve ibareler Arap harfleri ile, ayetler ise hareketleri ile birlikte verildi. Müstensih, sonu ünlü ile biten kelimelerdeki akkuzatif eki (+I)ni hemze ile göstermektedir, bizâ'a'ı gibi; biz eki +yI biçiminde aktardık, bizâ'ayı gibi. Yazmada düz-dar ünlü ile yazılmış bulunan, fakat günümüzde düz-ge-niş ünlü ile kullandığımız kelimelerdeki *i* sesi *é* ile karşılandı; demek kelimesindeki gibi. Çevriyazıda kullandığımız [ ] işareti, yazmada satır arasında ya da sayfa kıyısında yazılı bölümleri, < > işareti ise tahmini olarak metne ilâve ettiğimiz bölümleri gösterir. Yazma, Y kısaltması ile gösterilmiştir.

²⁷ [=Rahman ve Rahim Allah adıyla.] Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıncı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut; *Kur'an-ı Kerim ve Açıklama-lı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 2005, s. viii.

²⁸ [=Övgü, her şeyin iç ve dış yüzünü çok iyi bilen Allah'adır. «O her şeyi bilir.»^{*} Salevat, esenlik kaynağı olan nebisi Hz. Muhammed'e, onun ailesine ve «doğru yol»^{**} uyararak kurtuluşa eren ashabinadır.]

^{*} *Kur'an*, II (Bakara), 231: Allah her şeyi bilir. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e.*, s. 36.

^{**} *Kur'an*, I (Fatiha), 6: Doğru yol. Ayet şöyledir: Bize doğru yolu göster. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e.*, s. viii.

²⁹ Kılmış: kılınmış Y.

³⁰ [=İşitip itaat ederek ve Allah'tan yardım isteyerek.]

³¹ [=Yardım ve başarı Allah'tandır.]

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Hezec: +--- +--- +--- +---

1. *Elifden başladı dil bâda buldı sırr-ı rûhânî*
Tedennî eyleyüp tâdan şebât ümmîd édüp sâda

(10) Elifden murâd şüret-i mürşid-i kâmilidir ki hemîşe râst-güftâr (11) u müstaķîmu'l-eṭvâr ve dâ'imâ sâkin olup nokṭa-i (12) sivâ vü ḥarekât-ı nâ-ber-câdan âzâde olarak reh-i râst-ı (13) Ḥaḫda üstüvâr olmasından kinâyetdir. Başlamadan murâd anlarıñ (14) ḥaḫkâniyyetin ikrâr ve rûz u şeb ḫızmetlerin câna minnet bilüp [2^b] bey'at-kerde ve irâdet-âverde oldıgın beyândır. Ve dil zikrinden (2) murâd zât-ı nâzım-ı merķûmdur. Bâda buldı sırr-ı ruḫânî (3) 'ibâresi süveydâ-yı ḳalbe işâretidir ki maḫall-i vâri-dât-ı ğaybiyye (4) ve merkez-i dâ'ire-i fuyûzât-ı ilâhiyyedir. Yâḫud elifden murâd 'âlem-i (5) lâhûtdır ki muḳâbele-i <'âlem-i> nâsûtdır. Ya'ni 'âlem-i lâhût aḫadiyyet-i (6) zâtiyye dedikleri mertebedir ki mebde-i cemî'-i ta'ayyünâtdır. Ve'l-ḫâşıl (7) bu mertebe ḫareket-i ğaybiyye-i ma'neviyye-niñ mebde'idir ki sırrıyyân-ı (8) vücûdî ve nefḫ-i raḫmânî anıñla ḫâşıl olmuştur. Ve 'âlem-i nâsût (9) 'âlem-i mülkdür ki mebde-i ḫareket-i 'arşıyyedir. Ya'ni ḫareket-i (10) şüriyye vü ḫissiyeniñ mebde'idir ki 'âlem-i ḫiss ü ecsâm³² (11) ol ḫareket ile ḫâşıl olmuştur. Pes 'âlem-i lâhût (12) ğayba nâzır ve nâsût denilen ḫisse dâ'irdir. Ve 'âlem-i (13) nâsûtuñ aḫırını insândır. Pes insâna gerekdir ki nâsûtiyyetin (14) lâhûtiyyetinde ifnâ eyleyüp mebde-i aşıyyesine 'urûc (15) eyleye ki³³ حب الوطن من الإيمان dir. İmdi bu ma'nâya göre bâda (16) buldı sırr-ı rûhânî dênilen maḫâm-ı vâḫidiyyete remzdir ki 'âlem-i şifâtdır. [3^a] Kişi mertebe-i ḫayvâniyyetden gûzer ve insân-ı ḫaḫîķî derecesine (2) duḫûl bu yüzden mümkün olur, binâ'en 'aleyḫ bâda buldı sırr-ı rûhânî (3) dênildi. Tedennî eyleyüp tâdan dedigi sâlike göredir ki (4) maḫâm-ı telvîndedir, temķine tedennî éder. Ve illâ erbâb-ı ḫaḫîķat (5) ḳatında bedîdârdır ki mertebe-i tâ ta'ayyün 'ilmi-niñ tâlısı ya'ni tâbî'i (6) olmağla iki nokṭa ile mu'allem oldı. Zîrâ 'âlî şâfile (7) nuzûl étse sırrı ile nuzûl éder. Bunda mezkûr olan tedennî (8) eşniyyetden maḫâm-ı tevḫîd-i şırfa 'urûca remzdir, كما قال الله (9) تعالیٰ ثُمَّ دَنَى

[ ] Gönül eliften başladı, bâda ruhanî sır buldu. Tâdan inip sâda durmayı ümit etti.

³² Ecsâm: aḫsâm Y.

³³ [=Vatan sevgisi imandandır.] Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 70.

³⁴اَوْ اَدْنَىٰ ya'ni dünüvv ü qurb-i ³⁵اَوْ اَدْنَىٰ ya (10) 'urüca göre ve ³⁶اَوْ اَدْنَىٰ, ³⁷اَوْ اَدْنَىٰ dan ³⁸قَابِ قَوْسَيْنِ'e nuzüle (11) göredir ki evvelkisi maḥv ve ikincisi şahvdır. Nitekim şebât (12) ümmîd édüp şâda dénilen daḥi bu sırrı îzâḥ éder ki (13) şâdan murâd mertebe-i seyr-i 'ani'llâhdır ki maḳâm-ı qavseyn-i şânî (14) ve nihâyet-i sülük-i celviyyetdir bi'l-cîm. Zîrâ kemâl-i sülük Ḥaḳdan (15) ḥalka tedellâda tedellâdadır ki ḥalkı Ḥaḳda ve Ḥaḳkı ḥalkda müşâhede [3^b] vâḥidühümâ âhırda ḥicâb olmayarak ma'âniyye maḥallidir. Maḳâm-ı (2) temkîn ve menzil-i irşâddır. Binâ'en 'aleyh [cenâb-ı risâlet-penâh] zât-ı ilâhiyyeye nâzır (3) olan Ka'be-i mükerrermeden şîfât-ı kâmile-i Ḥaḳka dâ'ir olan (4) Medîne-i münevvereye ³⁹اَوْ اَدْنَىٰ ve nuzül buyurdılar ki maḳâm-ı (5) qavseyn-i şânî ve maḥall-i irşâd ve mertebe-i da'vet-i ilâ'llâhdır (6) ⁴⁰فليتأمل .

*2. Cemâle érüben cîmden ḥalâvet buldı ḥâ ile
Ḥayâl-i ḥâma aldanmaz gönül dâl ile dünyâda*

(8) Bu maḳâmda cemâlden murâd zât-ı ecell-i a'lâdır. Ve cîmden murâd (9) tarîḳat-ı Celvetiyyedir. Ya'ni vuşlat-ı Ḥaḳ ve mertebe-i fenâ fi'l-Ḥaḳ (10) bu tarîḳat-ı 'aliyyeden müyesser oldığına remzdir ki ḥâtemü't-turukdur (11) Peyğamber 'aleyhi's-selâm ḥâtemü'l-enbiyâ olduğu gibi. Ve ḥalâvetden (12) murâd lezzet-i ma'nevîdir. Ḥâdan maḳşûd ḥayât-ı câvdândır ki (13) şîfât-ı erbâb-ı ḥaḳîḳatdır. Ḥayâl-i ḥâma aldanmaz dénilen minvechi (14) mâ-sivâ ta'bîr olunan maḥsûsât-ı ḥayâliyye-i zılâliyyedir. Zîrâ (15) eşyâ henüz râyiḥa-i vücûdı şemm étmeyüp ⁴¹ما كان عليه (16) الان على ḳâbilindendir. Pes vücûd-ı ḥaḳîḳî zû-ı şems-i [4^a] zâtın olup sâye anın

³⁴ [=Yüce Allah'ın şöyle buyurduğu gibi: «Sonra Muhammed'e yaklaştı.»]

^{*} *Kur'an*, LIII (Necm), 8. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e.*, s. 525.

³⁵ [=Hatta daha da yakın.] *Kur'an*, LIII (Necm), 9. Hayrettin Karaman vd. *a.g.e.*, s. 525.

³⁶ bk. 10. dipnot.

³⁷ bk. 12. dipnot.

³⁸ [=İki yay aralığı kadar.] *Kur'an*, LIII (Necm), 9. Sekizinci ve 9. ayetler şöyledir: Sonra Muhammed'e yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e.*, 525.

³⁹ bk. 10. dipnot.

⁴⁰ [=Düşünülsün, tekrar bakılsın.]

[⁷] Cîmden cemâle erip ḥâ ile zevk buldu. Gönül dâl ile dünyada ham hayale aldanmaz.

⁴¹ [=Orada zaman mefhumu yoktu.]

yanında çurı çaraltı olduğı gibi. (2) Ve her mazluluñ säyesi dağı kendine nisbetle böyledir ki (3) kendi vücüdü vücüd-ı hağığı ve säyesi vücüd-ı zılliyyetdir. (4) Ve ‘âlem-i zıll dédikleri hayâl ya’ni çaraltı gibi bir nesne vü tafladır. (5) Zîrâ vücüd-ı hağığı vücüd-ı vâcibdir ki tecellîsi ile vücüd-ı (6) mümkinde vücüd göstermiştir. Bu cihetle hem mevcüd u hem (7) ma’dümdür. Mevcüd olduğı ifâza-i vücüd ile zühürüdür ki (8) ol vücüd u zühür vücüd-ı Hađıđıñ şüretidir zıll ile (9) mazlül gibi. Ve zıll yanında mazlül iddi’â-yı vücüd édemediđi (10) gibi ‘âlem ki vücüd-ı mümkinedir vâcib yanında da’vâ-yı vücüd édemez. (11) Zîrâ vücüd-ı hağığı aña dérler ki bir âhar vücüda müstenid olmaya. (12) Säyeniñ ise vücüdü säye şâhibine müsteniddir. Pes (13) bu mağüle vücüda vücüd vérilmez. Ve ma’düm olduğı (14) budur ki ifâza-i vücüddan çat’-ı nazâr-ı eşyâh nefes (15) alamaz. ‘Adem-i ašlîsi üzerinedir. Ya’ni ‘ilmu’llâhda olan a’yân-ı (16) şâbitedir ki henüz bu ‘âleme nađl olunmamışdır. Şol [4^b] şüret-i zamîr gibi ki zihnde vücüd bulup lisâna (2) gelür ve lisâna gelmesi ile başka vücüd bulmaz. Belki yine (3) zihnde muzmer olan nesnedir. Nitekim şunuñ çar’ında (4) biten otların şu üzerinde çaraltısı zühür eder. Ma’a- (5) hâzâ ki ol çaraltıniñ başka vücüdü yokdur. Belki mücerred (6) ‘aksdir ki şuyunñ kevnini dağı hağığatde tağyîr étmemiştir. (7) Ve müteğayyir şüretinde göründiği mücerred çaraltıdır. Ve illâ ol (8) şu yine evşâfiyla evvelki şudur. Emr-i ‘arız sebebiyle (9) mağcüb olana müteğayyir görinir. Ve’l-hâşıl erbâb-ı (10) dil terkîb-i ‘âleme nazâr étmez, belki ašl-ı mäddeye nazâr éder. (11) İşte bu üslûb üzerine nazara kâdir olana bu (12) bâđıñ reng <ü> büyi ve bu mađbübuñ zülf ü rüyı (13) çarar vérmez ⁴² فافهم . Ve dâldan murâd devâm-ı zıkrdir ki (14) zıkr ü zâkir ü mezkûr ve sâcid ü mescüd u secdeniñ (15) bir olduğı mağaldir ki derece-i çurb-ı farâ’iz ü mertebe-i va’llâhu (16) ⁴³ غنى عن العالمين⁴³’dir. Yâhüd murâd delîl ü hâdî vü mürşid-i [5^a] ‘ala’t-tađđıđıdır. Zıkr olunan ma’ârifî tağşîle vâşıta ve ⁴⁴ وَتَتَوَلَّوْا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ⁴⁴

⁴² [=Düşün, anla.]

⁴³ [=Allah, bütün âlemlerden müstagnidir.] *Kur’an*, III (Al-i İmran), 97. Ayet şöyledir: Orada apaçık nişaneler, (ayrıca) İbrahim’in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. yoluna gücü yetenlerin haccetmesi Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki Allah bütün âlemlerden müstagnidir. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e.*, s. 61.

⁴⁴ [=O’na yaklaşmaya yol arayın.] *Kur’an*, V (Maide), 35. Ayet şöyledir: Ey iman edenler! Allah’tan korkun, O’na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e.*, s. 112.

remzdir ki mā-sivādan istiğnā-yı tām (3)⁵¹ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ sırrıdır. Bu maḳām gerçi ‘ayne’l-yaḳīndir fe-emmā (4) maḳām-ı irşād degildir, zīrā fāniden irşād gelmez. Maḡlūb (5) olan ḥaste vü mecnūn-ı lā-ya‘kil gibidir ki maḳām-ı ḥalvetdir. (6) Ya‘ni Ḥalvetīleriñ sülūki bu maḳāma mūntehī olur. Egerçi kāmīl (7) olurlar lākin derece-i ekmeliyyet degildir. Ve bu maḳāma mertebe-i zāt-ı (8) mücerrede daḡı ta‘bīr éderler, niseb-i esmā ve şıfāt olmadığından. Ve maḳām-ı (9) ⁵² كُنْتَ كَنْزًا مَخْفِيًّا ile daḡı mu‘abberdir. Nazm:

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

Hezec: --+ +--+ +--+ +--

1. Ğāyetle şafādır bu maḳām n’eyleyem ammā
Nāḳış ḳalır ādem⁵³ bu maḳām içre ḳalınca
2. ‘Āşık u ma‘şūḳ u ‘aşḳ çünki bir oldı⁵⁴
Kendüyi nice fehm éde insān buñalınca
3. Zīrā bu maḳām içre⁵⁵ انا الحق dedi Manşūr
Ber-dār olup ol seyr-i ‘ani’llāha érince
4. Ğayret-keş olup geçmeli bundan öte sālīk
Tā seyr-i ma‘a’llāh ile ḳavşeyne gelince⁵⁶

⁵¹ [=Sadece O’na döndürüleceksiniz.] *Kur’an*, II (Bakara), 245. Ayet şöyledir: Verdigi-nin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah’a güzel bir borç isteyene faizsiz ödünç verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah’tır. Sadece O’na dön-dürüleceksiniz.

⁵² bk. 24. dipnot.

⁵³ Ādem’in sofi, arif, temiz yaşayışlı, tanrı bilgisi, alp, eren anlamı için bk. Mustafa S[inan] Kaçalın, *Dedem Korkut’un Kazan Bey Oğuz-namesi: Hikāyet-i Oğuz-name-i Kazān Béğ ve Gayrı –Metin ve Açıklamalar-*, Kitabevi yayını, İstanbul 2006, s. 135.

⁵⁴ Bu dize vezne uymamaktadır.

⁵⁵ [=Ben hakkım.] Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara 1993, s. 283; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 13. baskı, Kapı yayını, İstanbul 2004, s. 185; Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 39.

⁵⁶ [=Bu makam, son derecede berraktır; ama ne yapayım ki bu makamda kalan sofi eksik kalır. Aşk, âşık ve maşuk bir oldu. Bunalınca insan kendini nasıl anlansın? Çünkü Mansur bu makamda Ene’l-hak dedi. O seyr-i ani’llah’ makamına erince asıldı. Salık, seyr-i ma’a’llah** ile Kavseyin makamına gelinceye değin gayret edip öteye geçmeli.]

(15) Ve bundan mâ'adâ nice sâlik daği bu maqâmıda qalup zât-ı Hâqda [6^a] [fâni] olurlar. Lâkin anlarla şöhbet olunmaz ve hiç kimesne anlardan (2) fâ'idelenmez. Zîrâ nisbet ü eşniyyet merfû'dur. Ve ba'zılar daği (3) rucû' édüp maqâm-ı qavseyne nüzül ve libâs-ı Hâqla mütelebbis olup (4) Hâqqı hâqda ve hâlkı Hâqda müşâhedeye qudret hâşıl édüp (5) sekrden soñra şahv gibi hâlet bulurlar ki maqâm-ı celvet-i (6) bi'l-cîm ve mertebe-i ekmeliyyet ü derece-i qavseyn-i ba'de ⁵⁷اَوْ اَدْنَا daği budur. (7) Zîrâ qable اَوْ اَدْنَا olan qavseyn henüz kendi nefsiyle hiçâbdadır (8) ki maqâm-ı qurbdur. Vücüd-ı bi'l-külliyeye nefy étmez fe'emmâ qavseyn-i şânî (9) egerçi maqâm-ı keşretedir, lâkin ma'a'l-Hâq olan keşretedir ki vahdeti (10) münâfî degildir. Maqâm-ı enbiyâ vü ⁵⁸kümmel-i evliyâdır, lâkin maqâm-ı irşâd olmağın (11):

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

Remel: -+--- -+-- -+-

Şer'i başa tâc édüp İskender ol
Geç otur taht-ı dile şâhâne gel⁵⁹

mâ-şadağı hareket ol maqâmın mâlzemesinden olmağla (13) Zihî luğf-ı sa'âdet gördi dîdem sîn ile zâda dénilmîşdir ki (14) sînden murâd sülûk ve zâdan murâd zühddür. Ya'ni kalbiñ (15) bu maqâm-ı a'lâya resîde ve bu hırqa-i tecrîd ile pûşîde olması (16) ancak zühde muqârin olan sülûk sebebiyledir ki [6^b]:

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Hezec: +--- +--- +--

Ne deñlü hâşıl olsa saña qurbet
Gerekdir zâhiriñde farz u sünnet⁶⁰

* Seyr-i ila'llâh, Hakk'a doğru yürümektir. Salik Hakk'ı tanıyınca bu yolculuk sona erer, bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2. bs, Marifet Yayını, İstanbul 1995, s. 467.

** Seyr-i ma'a'llah, Allah ile beraber seyirdir, zahir ve batın ikiliğinden ve kayıtlarından kurtulmakla ulaşılan velilik makamıdır, bk. Hasan Akay, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, 2. bs, İşaret yayını, İstanbul 1995, s. 422.

⁵⁷ bk. 11. dipnot.

⁵⁸ Vü: +vü Y.

⁵⁹ [=Şeriatı başa taç edip İskender ol, padişah gibi gel de gönül tahtına otur.]

⁶⁰ [=Yakınlık sende ne derecede oluşursa oluşsun zahirinde farz ile sünnet gerektir.]

(2) muḳteżāsınca hareket-i vācibe-i zîmmet-i erbâb-ı irşâddır ki oğul (3) balına arı üşmez ve lü'lü-i şehvâr balçığa düşmez.

4. *Şarâb-ı 'aşkı içdi şîn ile sâdn̄ şafâsına*
Êrişdi dil ziyâ-i dâdı buldı tâ-i Tâhâda

(6) Şarâb-ı 'aşkdan murâd sülûk-i ila'llâh ve meyl-i küllîdir. Ve şîn şeyha işâretidir. (7) Şâddan murâd vesîle-i maḥabbet-i ilâhiyye olur. Nush u pend-i mürşiddir. (8) Dâddan murâd zû-i şems-i zât-ı ilâhiyyedir ki vücûd-ı muṭlaḳ (9) ve ma'sûḳ-ı ḥaḳîḳîdir, nitekim 'aşkdan murâd vücûd-ı mümkün olduğu (10) gibi. Ve Tâhâdan murâd âdem-ı ma'nîdir. Zîrâ toḳuz 'aded olup (11) hâ beşdir. Birbirine ḍarb ile kırık beş 'adede bâliğ olup (12) Âdem olur, yalnız tâ ile ḥâdan Ḥavvâ ismi zâhir olduğu gibi. (13) Ve'l-hâşıl beyt-i mezkûruñ ma'nâsı budur ki şarâb-ı tahûr-ı 'aşk-ı ilâhî ki (14) mücib-i vuşlat-ı Ḥaḳdır, mürşid-i kâmil ü pîr-i nâşih-ı vâşıl vâşıtasıyla (15) nüş ve ⁶¹يُدُّ اللهُ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ sırrı zâhir olup vuşlat-ı Ḥaḳ (16) ve ziyâ-i şems-i zât-ı muṭlaḳ dü çeşm-i zâhir ü bâtınım (17) bu yüzden 'ıyân وَالظَّاهِرُ اللهُ ⁶² nüktesi ma'nî-i [7^a] âdemdan sırrıma nümâyân olmuşdur. Zîrâ ḥaḳîḳat-ı âdem bir cevher-i mükerrerdir ki (2) Ḥaḳ celle ve 'alâ ḥazretleri tamâmen esmâ ve şifâtıyla ol ḥaḳîḳatde muncelî (3) ve kemâliyle ol mir'atda zâhirdir. İmdi bir kimesne kim ma'rifet-i (4) ḥaḳîḳat-ı insânî rütbesine vâşıl ve ⁶³من عرف نفسه فقد عرف ربه (5) derecesin ḥâşıl eyleye rü'yet-i Ḥaḳ ve ma'rifet-i rabb-ı muṭlaḳ ol (6) zâta müyesser olur ki ⁶⁴من رانى فقد رانى ليس ⁶⁵فى الدار غيره ديار olur. Beyt:

⁴ [ ] Aşk şarabını içti, şîn ile sâdn̄ sefasına erişti. Gönül, tâhânın tâsında dâdn̄ ziyasını buldu.

⁶¹ [=Allah'ın eli, onların elleri üzerindedir.] *Kur'an*, XLVIII (Fetih), 10. Ayet şöyledir: Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli, onların elleri üzerindedir. Kim ahidini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahidine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir. Hayrettin Karaman vd., *a.g.e.*, s. 511; Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 181.

⁶² [=Zâhir Allah, bâtin Allah.] Benzer anlamda şu ayet vardır: *Kur'an*, LVII (Hadid), 3: [=O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır. O, her şeyi bilir.] Hayrettin Karaman vd., *a.g.e.*, s. 536.

⁶³ [=Kendini bilen rabbini bilir.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 122.

⁶⁴ [=Beni gören hakkı görmüştür.]

⁶⁵ [=Evdde ev sahibinden başkası yoktur.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 114.

Mef'ülü mefā'ülü mefā'ülü fe'ülün

Hezec: --+ +-+ +-+ +-+

حاجی بره کعبه رود من بره دوست
او خانه همی جوید و من صاحب خانه⁶⁶

5. *Giderür zāda cehliñ zulmetini himmet-i mürşid*
'Aynla 'ayna érdim ğayrdan geçdim kamu ğāda

(12) Bu maķāmda zādan murād zuhūrdur ki 'ālem-i şifātdır. 'Ayn-ı evvelden murād 'ayn-ı (13) ħalbdır ki sırdır. Ve 'ayn-ı şānīden murād 'aynu's-sırdır ki Ħaķdır. Ğayrıdan (14) murād min-vechi mā-sivā ta'bīr olunandır. Ğādan murād 'ālem-i şifātdır. Ma'nā-yı (15) beyt démek olur ki, vaķtā ki mebd-e-i evvel ve a'yān-ı şābitemden (16) biħasebi'ş-şūru ve 'z-zuhūr-ı ma'ārif ve 'ālem-i şifātda be-ķadr-i [7^b] ķābiliyyet nevbet-i zuhūr muķadder olduķda⁶⁷ و تقدس⁶⁷ (2) المنة الله تعالى (2) ber-muķtezā-yı isti'dād-ı ezeli bāb-ı mürşid ü hızm-et-i (3) pīr-i vāşıla tereddüdüm sebebiyle himmeti 'aliyyeleri yāver ü hem-rehim olup (4) güzergāhımdan ħār u ħāşāk-i zulmet-i cehli giderüp mażhar olduķları (5) nūr-ı feyz-i aķdesleri ile dīde-i ħalbim küşād ve mir'āt-ı sırrım jeng-i (6) 'alāyık-ı sivā ve ķuyūdāt-ı ālāyış-i dünyādan pāk ü mücellā étmeleriyle (7) secencel-i dil ü cānımda mün'akis olan ancaķ şūret-i Ħaķķ (8) u vücūd-ı muţlak olmağın vücūduñ⁶⁸ muķtezāsınca vücūd-ı cüz'ī izāfetimi bi'l-küllıyye (9) ذنب اخر⁶⁸ (10) terk ve موتوا قبل ان تموتوا⁶⁹ sırrına teşebbüsümü berk édüp (11) ķatre-i nāçiz deryā-yı bī-pāyānda mużmaħill ü 'ayn-ı deryā olduğı (12) gibi ben daħi mustağraķ-ı deryā-yı tevħid olup maħv-ı vücūd ve tārik-i (13) būd u ne-būd oldum démekdir. Beyt:

Mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün

Hezec: +--- +--- +---

چو ممکن کرد امکان بر فشاند
بجز واجب دیگر چیزی نماند⁷⁰

⁶⁶ [=Hacı Kābe yoluna gider, ben dost yoluna; o evi arar, ben ev sahibini.]

[⁵] Mürşidin himmeti cehalet karanlığını zāda giderir. **Aynla** ayna erdim, ğayrıdan bütünüyle ğāda geçtim.

⁶⁷ [=Minnet, yüce ve mukaddes olan Allah'adır.]

⁶⁸ [=Bir günah başka bir günaha kıyas olmaz.]

⁶⁹ [=Ölmeden önce ölünüz.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 128.

⁷⁰ [=Pekçok varlık ve sırlar ortaya döküldüğünde yüce tanrıdan başka hiçbir şey geriye kalmaz.]

Diger beyt:

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Hezec: +--- +--- +--

ز باطل در کذر تا (15) حق بماند
مقید چون رود مطلق بماند⁷¹

kelâmları bu mertebeyi (16) mübeyyindir. Muḥakkıķın bu mertebeye ḳurb-ı farâ'iz daḫi tesmiye éderler (17)⁷² فافهم ولا تكن من الجاهلین المعاندين (17) [8^a].

6. Felâḫa fâda érmek isteyen müşşid elin tutsun
Dili Kâfında 'Anḳâ eylesün ol piri ma'nâda

(3) Felâḫdan murâd mâlik-i ḳalb ve mutaşarrıf-ı bâḫıniye işâretidir. Fâdan murâd (4) fenâ-i maḫzır, ya'ni ḫuḫûzât-ı nefsâniyyesinden ḳıḳup bi'l-külliyeye (5) ḫarekât u sekenâtı cenâb-ı Ḥaḳḳın ḳurb-ı ma'nevîsi emniyyesiyle olup (6) def-i cû' <u> 'aḫaş ve âlâm u ekdâr dâ'iyyesiyle olmayup mâ-sivâdan bi'l-külliyeye (7) fânî olmaḫla derece-i felâḫa dâḫil, yâḫud fütüvvet murâd ola ki kendi (8) nefsi'çün bir faẓl ve bir ḫaḳ görmemek ile felâḫa duḫûl (9) murâd ola. Yâḫud fetḫü'l-ḳalb sebebiyle yâḫud faḳr-ı tām murâd ola (10) ki ⁷³ الى اتم الفقر فهو الله ⁷⁴ ki kendi nefsinin ve her bir (11) mâ-sivâyı bi't-tamâm cenâb-ı Ḥaḳḳa müfteḳır u muḫtâc olduklarına ma'rifeti (12) tamâm şâmil olmaḫ mertebesine işâretidir ki (13) ⁷⁴ كما قال من قال فينى من لم يكن و يبقى من لم يزل ⁷⁴ Yâḫud ferdiyyet (14) ve tecrîd-i ma'nevî murâd oluna, ya'ni mükevvenâtı ḳalb u sırdan izâle (15) vü ihrâc ve Ḥaḳḳı Ḥaḳla muşâhedeye itlâḳ olunur. Ve bir i'tibâr ile (16) daḫi ⁷⁵ كما قال الشيخ التفريد ووقوفك بالحق معك ⁷⁵ , ya'ni seniñ (17) Ḥaḳḳa vukûfuñ seniñle bile tefrîddir. Yâḫud tefrîd seniñ Ḥaḳḳa seniñle (18)

⁷¹ [=Gerçeḫin kalmasını istersen batılı terk et, hür olmayan gidince geriye mutlak varlık kalır.]

⁷² [=Düşün, anla; inatçılardan ve cahillerden olma.]

[ ] Fâda felâḫa ermek isteyen müşşit elini tutsun, gönül Kafında o piri manada Anka etsin.

⁷³ [=Beni fakirliḫin kemal noktasına ulaştırın Allah'tır.]

⁷⁴ [=Şöyle denildiḫi gibi: Lem-yekün * olan fani, Lem-yezal * olan baki olur.]

* [=Yoktur.]

** [=Yok olmadı.] Mehmet Yılmaz, a.g.e, s. 111.

⁷⁵ [=Şeyhin şöyle dediḫi gibi: Tefrid, seniñ Ḥakk'a seniñle birlikte vukufundur.]

vuķūfuñdur ki ^{76e} وَهُوَ مَعَكُمْ أَيَّمَا كُنْتُمْ rütbesine nâ'il olmak isteyen [8^b] mürşid-i kâmil ü şeyh-i vâşıl elin tutsun ki:

Müfte'ilün mefa'ilün fe'ilün

Recez: -+-+ -+-+ -+-

⁷⁷ دست بدست تا بحق (2) رسد

denilen sırra mazhar ve Kâf-ı dil ü cânında ol 'azîzi (3) 'Anķā-yı ma'nevî kılıp beher-ħâl anlarıñ emrlerin cânâ minnet (4) ve hıżmetlerinde kemâl-i iķâmet birle ^{78e} فَذُكِرَ اسْمُ رَبِّهِ (5) فَصَلَّى , ya'ni anlara kemâl-i tâ'at u mubāya'a birle derece-i eşniyyet (6) ve dereke-i küfr ü ma'şiyyetden teħahhur ve rızâlarıyla müdâvim-i zikru'llâh (7) ve ⁷⁹ فَأَيَّمَا لُولُوا فَنَّمَّ وَجْهُ اللَّهِ mā-şadaķı müteveccih-i ila'llâh mertebesin (8) ħâşıl kıla. Beher-ħâl dâhil-i dâ'ire-i felâh ve yed-i mürşid ol sâlik-i (9) ila'llâhıñ infitâh-ı der-i ħalbine mânend-i miftâh olup ⁸⁰ عَيْنِ رَأَتْ وَلَا اذِنَ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ mazharı (11) olur demekdir. Nazm:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel: -+-- -+-- -+-

1. Ger yedu'llâh sırrına ħâlib iseñ
Mürşid-i kâmil elin tut bey'at ét
2. Feyz-i Ĥaķķ ile murâdın Ĥaķķ ise
Şeyh-i nâķışdan ħazer kııl nefret ét⁸¹

⁷⁶ [=Nerede olsanız O sizinle beraberdir.] *Kur'an*, LVII (Hadid), 4. Ayet şöyledir: O gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'ın üzerine istiva edendir. Yere gireni ve ondan çıkana, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 537.

⁷⁷ [=El ele Hakk'a ulaşılır.]

⁷⁸ Temizlenen, Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kimse kuşkusuz kurtuluşa ermiştir.] *Kur'an*, LXXXVII (A'lâ), 14-15. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 591.

⁷⁹ [=Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır.] *Kur'an*, II (Bakara), 115. Ayet şöyledir: Doğu da Allah'ındır, batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz Allah'ın (rahmeti ve nimeti) geniştir. O her şeyi bilendir. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 17.

⁸⁰ [=Gözün görmediği, kulağın işitmediği ve kalbin de düşünmediği şeye ulaştı.]

⁸¹ [=Eğer yedu'llah sırrına talip isen kâmil mürşit elini tut, biat et. Hakk'ın feyzi ile muradın Hak ise uyanık ol, ayıplı şeyhten nefret et.]

* [=Allah'ın eli.] Burada şu hadise de işaret vardır: Allah'ın eli cemaatin üzerindedir; şeytan cemaatten ayrılanlardır. Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 181.

7. *Kemâl-i ma'rifet bulsun ledünnî lezzetin datsun*
Bu mülk-i fânîyi mîm ile vërsün cümleten bâda

(16) Bu beyitte kemâl-i ma'rifetden murâd beķâ-i ba'de'l-fenâdır ki derece-i ekmeliyyetdir. (17) Ledünnîden murâd 'ilm-i vehbî-i ilâhîdir ki bilâ-vâsıtatu't-ta'âlîm ve't-ta'allüm [9^a] ħalb-i tãlibde ħâşıl olur ki وَأَكْتِنَاهُ مِنْ كَمَا قَالَ هِدَايِي⁸³ buña işâretdir ki (2) ezvâķ-ı erbâb-ı ħaķâ'ika dâ'irdir⁸³ :
 82

8'li hece

Bir özge 'ilme 'âlim ol
 Melek anı bilmez ola⁸⁴

[Ve ħazret-i Âdemiñ arza hubûtı bu 'ilm için idi ki zuhûrı 'aşķ üzerine mebnî ve 'aşķ dahi derde mevķûfdur. Cennetde ise derd ü belâ yokdur.] Ve mîmden murâd yine mürşid-i (4) kâmilidir ki anıñ sebebiyle fenâ fi'llâh ve beķâ bi'llâh derecesine vuşlat mümkin (5) ola. Zîrâ şeyĥ-i kâmil mürîd-i şâdıķıñ bi'l-fi'l mertebesidir. (6) Ĥattâ meşâyıĥ buyurmuşlardır ki emr-i sülûk iki nesneden 'ibâretdir (7): Biri mürîdden mâl ü bedenle ħızmetdir. Nitekim Ebu Bekr rażiya'llâhu 'anh (8) ħazretleri mâl ve evlâd u 'ıyâlin cenâb-ı risâlet-penâh için (9) terk ve vücûd-ı Resûlu'llâhu nice mevâzı'-ı mühlikeden viķâye (10) ħıldı. Ve biri dahi şeyĥden nefes-i nefîsdir ki ħızmet (11) ü ictihâdı muķâbelesinde bi-ķaderi'l-isti'dâd nefĥ-i rûĥdur. (12) Bu taķrîrden fehm olundu ki şeyĥ iki nev'dir: Biri terbiyye-i (13) mürîd için ta'yîn olunandır ki irşâd ħuşuşunda ġayra (14) mürâca'at şaĥîĥ degildir, meger ki ħayâtda olmaya. Ve biri dahi (15) teberrûke şâliĥ olan şeyĥdir ki anıñ ħızmeti mürîd üzerine (16) lâzım degildir. Belki aĥyânen bi-tarîķi't-teberrûk anı ziyâret (17) étmekdir. Ve şol ki nâm-ı şeyĥ ve kendi ĥalden ĥâlî olanıñ [ziyâreti] (18) lâ-şey'dir. Ĥuşuşan cehl-i mürekkeb ü mülĥid-i bî-edeb [9^b] ü mürteķib-i bî-mezheb ola. Bu zamânede şüret-i şeyĥîde zuhûr (2) bulan müteşeyyihler gibi حَفْظَنَا

[⁷] Marifetin tamamını bulsun, ledünnî lezzetini tatsın, bu fanî mülkü mîm ile bütünüyle yele versin.

⁸² [=Ve tarafımızdan bir ilim vermiştik.] *Kur'an*, XVIII (Kehf), 65. Ayetin tamamı şöyledir: Derken kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e.*, s. 300.

⁸³ [=Hüdayî'nin şöyle dediği gibi:]

⁸⁴ [=Meleğin dahi bilemeyeceği bir ilmi elde et.] Beyit için bk. Aziz Mahmud Hüdayî, *Divan-ı İlahiyat*, ıpkıbasım ve çeviri yazı, haz. Mustafa Tatçı ve Musa Yıldız, Üsküdar Belediyesi yayını, İstanbul 2005, s. 85.

(4) الله تعالى من مكرمهم و كيدهم قال (3) عزيزنا الشيخ خضرت حقى قدس سره العزيز الباقي⁸⁵
naẓm:⁸⁶

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

Hezec: --+ +--+ +--+ +--

1. Ey şüfi seniñ mürşidiñ Allâh degil mi
Her kim ki kıoya ol adı güm-râh degil mi
2. Mürşid elini tut ki murâda éresin sen
Hem mürşid ü hem maṭlabıñ ol şâh degil mi
3. Bu leyl-i ṭabî'atda neden fûrḳata düştüñ
Ol gün yüzini gösteren ol mâh degil mi
4. Bu nükteden âyâ gönül âgâh degil mi⁸⁷

8. *لَمَنْ الْمَلِكُ nida'sın nûn ile ḳalbe işitdürsün*

Vilāyet tahtına vāv ile şâh olsun o şeh-zāde

(10) Bu beytde vâkı' لَمَنْ الْمَلِكُ den maḳşûd teslîm-i ila'llâh ve işbât-ı
(11) vücûd-ı Ḥaḳdır. Nitekim âfâḳı enfüse taṭbîḳ ve buṭûn-ı ma'ânî-i (12)
taḥḳîḳ birle âşâr-ı şekk ü şübhe ve ğubâr-ı fikr ü endîşe bi'l-külliyeye (13)
zâ'il olup ma'nâ-yı ḥaḳîḳat zâhir ü bedîdâr olmasından (14) kinâyetdir كما

⁸⁵ [=Onların hile ve tuzaklarından Allah bizi korusun, azizimiz Şeyh Hakkî hazretleri
–aziz ruhu sonsuza değin kutsanası- şöyle dedi:]

⁸⁶ Manzume İsmail Hakkî-i Bursevî [ö. 1724] Divanı'nda tespit edilemedi, bk. İsmail
Hakkî Bursevî, *Divan*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yayınları, Bursa 2000, iv+458 s.

⁸⁷ [=Ey sofi! Seniñ mürşidin Allah değil mi? O adı bırakan kişi yolunu kaybetmiş
değil mi? Mürşit elini tut ki muradına eresin, o padişah hem mürşidin hem istediğın
değil mi? Bu tabiat karanlığında neden ayrılığa düştün? Güneş yüzünü gösteren o ay
değil mi? "Firrû" dedi Allah, senden seni sana saldı. Acaba gönül bu nükteden ha-
berdar değil mi?]

* [=Koşun.] *Kur'an*, LI (Zariyat), 50. Ayet şöyledir: O hâlde Allah'a koşun, çünkü
ben size O'nun katından gelmiş açık bir uyarıcıyım. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e.*, s.
521.

[⁸] O şehzade, Limeni'l-mülk* nidasını nûn ile kalbe işittirsin, velilik tahtına vāv ile
padişah olsun.

* [=Hükümrânlık kimindir?] *Kur'an*, XL (Mümin), 16. Ayet şöyledir: O gün onlar
(kabirlerinden) meydana çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. Bugün
hükümrânlık kimindir? Kahhar olan tek Allah'ındır. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e.*,
s. 467.

قدسنا الله⁸⁸ . Hattâ hazret-i Muhyi'd-dîn⁸⁹ . قال الله سنريهم آياتنا في الأفاق وفي (15) أنفسهم⁹⁰ ve'l-halk olan rābıtayı te'kiden bu āyet-i kerimeyi [10^a] istiṣhād tarīkiyle delil serd edüp buyururlar ki: (3) قال الله سنريهم آياتنا في الأفاق وهو ما خرج عنك وفي (5) . أنفسهم وهو عينك حتى يبين لهم أي لناظره (4) أنه الحق من حيث أنك صورته وهو روحك⁹² Zīrā āfāk u ekvānda irā'e-i āyāt ancak zuhūr-ı (6) Ḥaḥḥ u tecelliyyātıdır ki ḥaḥāyık-ı ekvānda hüveydādır ve bu (7) āyātın her biri bir mertebe-i mu'ayyene ve ḥaḥīkat u ḥāṣṣa-i ilāhiyyeye (8) dāldir, nitekim enfüde biḥasebi'l-merātib zuhūr u tecelliyyātı (9) delālet eylediği gibi. Pes bu āyet-i kerime ile āfāki enfüse (10) taṭbīk ve enfüs <ü> āfākla Ḥaḥḥın birbirine rābıtaların (11) 'aceb beyān étmişdir⁹³ وللعارف يكفي الإشارة⁹⁴ . (12) İmdi bu⁹⁴ موتوا قبل ان تموتوا⁹⁴ (13) ihtiyarıyla olup kıyāmetleri ḳā'im olan zāt-ı mükerrerler (14) kıyāmet ve eṣrāt-ı sā'ati enfüde belki āfākda bile (15) bir bir temāṣa edüp⁹⁵ لِمَنْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ⁹⁵ hıṭābın sem'-i (16) cān ile gūṣ ve zāt-ı cüz'iyye vü vücūd-ı 'arızıyyelerin (17) müstehlik-i fi'llāh edüp ba'de'l-fenā kendilerine beḳā bi'llāh (18) ḥāṣıl olurmuş ki sırr-ı Celvetīdir. بدان كه قيامت عبارتست از بر خاستن و مرتفع شدن تعينات [10^b] و كثرات جنان كه رفع تعين جسمانى معتبر بقيامت مى شود (2) كما قيل من مانست فقد مات قيامة بحقيقة قيامت اينست (3) كه من بكفتم و اين مرتب كمال ظهور توحيداست كه لِمَنْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ⁹⁵ الله الواحد القهار بحكم يوم تبدل الارض (5) غَيْرِ الارضِ وَالسَّمَاوَاتِ وَ بَرَزُوا لله الواحد القهار

⁸⁸ [=Allah buyurur: İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz.] *Kur'an*, XLI (Fussilet), 53. Ayetin tamamı şöyledir: İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur'an'ın) gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi? Hayrettin Karaman vd, *a.g.e.*, s. 481.

⁸⁹ Muhyiddin İbni Arabî [ö. 1239].

⁹⁰ [=Allah aziz sırrını kutsasın.]

⁹¹ [=Kendini bilen rabbini bilir.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 122.

⁹² [=Allah buyurdu: «Ayetlerimizi ufuklarda göstereceğiz» o şey senden çıktı «ve kendi nefislerinde» o senin gözündür, «ki onlara iyice belli olsun», yani düşünene «onun (Kur'an'ın) gerçek olduğu» (belli olsun), «Muhakkak ki sen onun suretisın, o da senin ruhundur»dan dolayı.]

⁹³ [=Ârife bir işaret yeter.]

⁹⁴ [=Ölmeden önce ölünüz.] Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 128.

⁹⁵ bk. 66. dipnot.

⁹⁶ (6) وكلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ [Ve nundan murād nedir? ‘İlm-i ‘irfān yāhud nuşh u pend-i merdānedir ki sem‘-i qalb ile mesmū‘ ve başar-ı cān ile mubaşşardır. Ve vāv ‘adedde altı olmağın cihāt-ı sitte murāddır ki ⁹⁷ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ’ a remzdir. O şeh-zāde ta‘biri daği süllāk <ü> meşāyihūn evlād-ı ma‘nevīsī oldığı i‘tibāriyledir ki evlād-ı şūrīden efḍaldır, ma‘nā şüretten evlā ve leb-i kışrdan aqvā vü ahrā oldığı gibi.]

9. *Hele hā-i hüviyyetden degil mi işbu ma‘niler*
Bilür ‘arīf olan kadrin kamu münkir kalur lāda

(9) Bu maḳāmda mezkūr olan hādan⁹⁸ murād ‘aynında olan noḳta-i beyāzdir ki (10) zāt-ı maḳḳz bā-ḥuḣuḣ hüviyyet-i zātīyye-i ilāhiyye ve وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ⁹⁹ (11) sırrını cāmī‘dir. Pes, insān-ı mücerred kendi zātı ve vücūdı (12) i‘tibāriyle enfüsdür. Ve vücūdında kā’in kuvvā-yı bātine (13) ve a‘zā-yı zāhiresi ki anda dāhıldır bi‘l-cümle mülk ü melekūtı (14) ihāṭa anlara dā‘irdir. ¹⁰⁰ كَمَا سَبَقَ قَوْلُهُ الْحَقُّ سُنْبُرِيهِمْ (15) أَيَاتِنَا فِي الْإِفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ ya‘ni nüşhā-i āfāḳ u enfüsün (16) her biri ḥurūf u kelimāt ve āyāt-ı süveri müştemildir ve bunların (17) cümlesi noḳta-i vāhīde üzerine mebnīdir ki noḳta-i zātdır. (18) Cenāb-ı Muḥyi‘d-dīniñ *Manāzilü’l-insāniyya*¹⁰¹ ismiyle müsem mā kitāblarında [11^a] buyurdukları, nazm:

⁹⁶ [=Kıyametin kaldırmaktan ve taayyünlerle kesretin yükseltilmesinden ibaret olduğunu anla, nitekim cismanî taayyünün yükseltilmesi kıyamette muteber olur «Ölenin kıyameti gerçekleşmiştir» denildiği gibi. Bence bu mertebe, «Bugün hükümlerlik kimindir? Kahhar olan tek Allah’ındır», «Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) hâline getirildiği, (insanlar) bir ve gücüne karşı durulmaz olan Allah’ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir)», «Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zatı baki kalacak»⁹⁹ ayetlerinin işaret ettiği tevhidin ortaya çıkmasının kemal mertebesidir.]

^{*} *Kur’an*, XL (Mümin), 16. Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 467.

^{**} *Kur’an*, XIV (İbrahim), 48. Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 260.

^{***} *Kur’an*, LV (Rahman), 26-27. Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 531.

⁹⁷ *Kur’an*, II (Bakara), 115; bk. 58. dipnot.

⁹ [Hele bu manalar hüviyyetin hâsından değil mi? Ârif olan kadrini bilir, inkârcıların hepsi lāda kalır.

⁹⁸ Hādan: bādan Y.

⁹⁹ [=Allah onları arkalarından kuşatmıştır.] *Kur’an*, LXXXV (Bürc), 20. Hayrettin Karaman vd, a.g.e, s. 590.

¹⁰⁰ [=Allah’ın yukarıda söyle buyurduğu gibi: İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz.] *Kur’an*, XLI (Fussilet), 53; bk. 67. dipnot.

¹⁰¹ Bu adda bir eseri tespit edilememekle birlikte müellifin risalelerinden biri olmalıdır.

كنا حروفاً عاليات لم نقل
 متعلقات في ذرا اعلا القل (2)
 انا انت فيه و نحن انت (3) و انت هو الكل
 في هو فسنل عن وصل
 اى عن من وصل¹⁰²

naẓmları (4) bu kelâmı te'yîd eder. Ya'ni buyururlar ki: Biz söylenmez, ħurûf-ı 'âliyyât (5) olduk, ya'ni a'yân-ı kâ'inât ve maḳâm-ı vâhidiyyetde şu'ûnu'z-zât (6) olduk, öyle ħurûf ki muta'allakâtdır. ẖulelîñ a'lâ zirvelerinde (7) ol rütbede ben benim ve biz seniz ve sen de osun. Ve gel, anda (8) hû hû dersin, bunu vâşıl olan kimesneden şor, demektir. (9) Ve'l-ĥâşıl devâtdan şaĥîfe üzerine ħurûf u kelimât kitâbet olunduğı (10) gibi nokṭa-i zâtdan daĥi şaĥâ'if u ĥaḳâ'ık-ı mâhiyyât üzerine nuḳûş-ı (11) esmâ naḳş olup ta'ayyünât-ı muĥtelife terkîbi ile kitâb-ı kebîr-i (12) tekvîni zühûra geldi ki evveli 'aḳl-ı evvel ve âĥır-ı şüret-i insâniyyedir ki (13) وَالْقَمَرُ¹⁰³ mefĥûmınca mecmû'-ı menâzil-i külliyye 'aded-i ħurûf-ı (14) teheccî üzerine yigirmi sekizdir. Ve âdem bu yigirmi ħurûfuñ maẓharı (15) olup ħurûf-ı teheccî ibtidâ âdem üzerine nâzil ve cemî'-i luġât-ı (16) muĥtelife ħurûf-ı mezkûreden mürekkeb olup ve her lisân luġât-ı (17) maĥşûsa olmaḳ kisvesinden bellü oldu. Ve kisve bu 'âleme [11^b] nâzirdir, anıñ'çün elfâz-ı maĥlûḳdur. Ve ĥaḳâyık-ı ħurûf-ı 'âlem-i ḳudsa (2) dâ'ir- dir. Anıñ'çün ma'ânî ġayr-ı maĥlûḳdur ve ma'ânî-i ġayr-ı mec'ûluñ elfâz-ı (3) maĥlûḳa ile irtibâtından ma'ânî daĥi maĥlûḳ olmaḳ lâzım gelmez. (4) Naẓar eyle ki rûĥ-ı müdebbir cins-i cesedden degil iken yine cesediñ (5) ḳıvâmı anıñladır. Ma'a-hâzâ ĥulûl u ittiĥâd daĥi yoḳdur, و (6) كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: بُنِيتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي¹⁰⁴ İmdi bu maḳâle-i celîlede rûĥ zât-ı (7) ilâhiyyeye muẓâf oldu. Şöyle ki nefĥ-i rûĥ-ı ilâhî nefs-i Ĥaḳ ĥükminde (8) ḳılındı. Ve Ĥaḳḳıñ menfûĥ olduğı sırrınıñ ta'ayyün-i âdemîde zühûrı ĥasebiyledir,

¹⁰² [=Biz nakledilmeyen, en yüksek tepelerin zirvelerinde asılı yüce harfleriz. Orada ben benim, biz sensin, sen bütünülle osun, onu kavuşandan sor.]

¹⁰³ [=Ay için de birtakım menziller tayin ettik.] *Kur'an*, XXVI (Yasin), 39. Ayetin tamamı şöyledir: Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihayet o eğri hurma dalı gibi (hilâl) olur da geri döner. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e.*, s. 441.

¹⁰⁴ [=Yüce Allah şöyle buyurur: Ruhumdan üfürdüğüm zaman] *Kur'an*, XXXVIII (Sâd), 72. Ayet şöyledir: Onu tamamlayıp içine de ruhumdan üfürdüğüm zaman derhâl ona secdeye kapanın! Hayrettin Karaman vd, *a.g.e.*, s. 456.

(9)¹⁰⁵ كما ورد في حديث قدسى هو سرى و انا سره . Ve'l-hâşıl bu (10) ma'ânî vü elfâzın bi'l-cümle zühürü hâ-i hüviyyet-i ilâhiyyedendir ki kadriñ (11) yine 'ârif bilür. Beyt:

Mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün

Hezec: +--- +--- +--- +---

Meges bilmez bu şandı tûti-i güyâ bilür anı

Ne bilsün çâşnâsin mür anıñ kim şu'm-ı 'Anşâdır¹⁰⁶

Ĥattâ şamu münkir (13) şalür lâda denilen daği beyt-i mezkûri mü'eyyiddir. Yâhud lâdan (14) murâd kelime-i ¹⁰⁷ لا اله الا الله dır ki zıkr-i 'avâmdir. Ya'ni zıkrleri ancak lisânlarında (15) olmağın şalbleri ġâfil ve dîde-i dil ü cânları kör ve 'âşıl olmuş (16) olmağla esrâr-ı ilâhiyyeden bî-şaber ve kelime-i şayyibe-i mezkûreniñ fâ'idesi (17) yine kendi gibiler 'inde mu'teber ve İmânları beher-şâl taqlîdden şâlî degildir. (18) Egerçi muşallidiñ İmânı şaşığ lâkin zevâlınden şorşulur. Binâ'en 'aleyh [12^a] ehl-i Ĥağ yânında laşlaşa-i muşlaşadır ki anlar şatında zıkr-i cinân <u> (2) mâ-sivâ bi'l-külliyeye nişyân olunmadıkça devâm-ı zıkr-i Ĥudâ şâşıl olmaz. (3) Ve ol zıkre zıkr-i muttaşıl demezler, belki munşatı' dërler. Ve zıkr-i munşatı' (4) olduğca 'ubüdiyyet-i 'abd o şadar münteşiş olur. Binâ'en 'aleyh (5) Şur'anda bi-şariği'l- 'ibâre Resül 'aleyhi's-selâma ve bi-şariği'l-işâre (6) vâriş-i Resüle şıtab-ı ilâhî vâkı' olmuşdur ki: وَذَكَرْ (7) رَبِّكَ , ya'ni Allahıñ zıkrini mâ-sivâyı nişyân (8) êtdiđin vaştdê zâkir ol ki Allahı zıkr êtmiş olasın. (9) Ve illâ iki sevgi bir gönülde ve iki şarıklı bir şânede (10) cem' olmadığı gibi iki zıkr daği bir dilde ve bir şalbde müctemi' (11) olmaz. İşte bu ma'nâ müntehî olanlara göredir ki zıkr-i (12) şavâşdır. Ve zıkr-i aşâşşu'l-şavâş zıkrü's-sırdır ki mertebe-i (13) erbâb-ı taşşık ve derece-i ehl-i yaşındır. Nitekim ¹⁰⁹ قال من قال (14) beyt:

¹⁰⁵ [=Hadis-i kudside buyurulduğu gibi: O benim sırrımdır, ben de onun sırrıyım.]

¹⁰⁶ [=Şekerin kadrini sinek değil papağan bilir. Ankanın yiyeceği olan çeşniyi karınca ne bilsin.]

¹⁰⁷ [=Allah'tan başka tanrı yoktur.]

¹⁰⁸ [=Unuttuğun takdirde Allah'ı an.] *Kur'an*, XVIII (Kehf), 24. Ayet şöyledir: Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşallah demedikçe) hiçbir şey için bunu yarın yapacağım deme. Bunu unuttuğun takdirde Allah'ı an ve: Umarım rabbim beni doğruya bundan daha yakın olan bir yola iletir, de. Hayrettin Karaman vd, *a.g.e*, s. 295.

¹⁰⁹ [=Şöyle denildiği gibi]

¹¹⁵ الدارين ile ta'bîr olunur ki zât-ı Hâkî Hâkdan (6) Hâkla taleb édenlerin hâlidir ¹¹⁶ فافهم ولا تكن من الغافلين .

11. *Hele karga gibi bed meşreb <ü> zîst-hû olur münkir*
Oğur bir noqtayı iki anın'çün kaldı 'amyâda

(9) Karga erzel ü eħass tıyüirdur ki buldığı lâşeye konar. Ma'nen (10) münkir-i zîst-hû ve câhil-i siyeh-rû ve zâhid-i bed-güya müşâhebet-i (11) tammı vardır. Bir noqtâ<dan> murâd zât-ı aħadiyyetdir, iki okunası, (12) beyt:

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün
Remel: -+- -+- -+-

'Âşık u ma'sûk birdir iki görür müdde'î
Nice ta'lîm eyleyem dünyâya şaşı gelmişe ¹¹⁷

kelâmının mâ-şadağıdır. Ve'l-hâşıl zâhid-i (14) bed-meşreb ü münkir-i bî-mezheb elbette bed-hû vü bed-gü olur ki (15) âyine-i zâtında zühür bulan şüret-i hayvâniyye-i merdüdeyi (16) ve cibilliyetinde meknûz olan evşâf-ı ħabîse-i Nemrûdeyi âhara (17) taħmîl ve ehl-i Hâkî terzîl kaydına düşüp ehl-i Hâkka nice (18) zulumât-ı nâ-ber-câ söyler. Ve ba'zuları dağı 'ilm-i [resmî] ve cüz'îsine tayanup [13^b] ma'aza'llâhu ta'âlâ ekfâr-ı ehl-i kıbleye zâhib olurlar. Nitekim Birgivi (2) *Tarîkat-nâma* ¹¹⁸ kitabında cühelânın hâlini muṭlakâ şüfiyyeye (3) isnâd eyleyüp 'umûm üzerine taḫṫiyye kıldığı gibi ki ħatâ-yı (4) maḫzıdır, zîrâ her farîkıñ muḫallidi varsa muḫaḫḫıkı belki (5) mü'min ü kâfiri vardır ki fışk u fucür ve ilhâd u zındıka (6) ħadîmdir, binâ'en 'aleyh her ikrâra bir inkâr ve her îmâna bir zünnâr (7) ve her nûra bir nâr ve her güle bir ħâr lâzımdır ki ¹¹⁹ الاشياء (8) تنكشف بالاضداد

¹¹⁵ [=İki cihanda yüz karası.] Tasavvufta mutlak fena, gerçek fakr anlamına gelir; sâlikin tamamıyla Allah'ta fani olmasıdır, bk. Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 464.

¹¹⁶ [=Düşün, anla; *gafillerden olma.* *]

* *Kur'an*, VII (Araf), 205.

[¹¹] İnkârcı, karga gibi kötü meşrepli ve kötü huylu olduğundan bir noktayı iki gören kör gibidir.

¹¹⁷ [=Aslında âşık ile maşuk birdir, ancak inatçı onları iki görür. Dünyaya şaşı gelmişe gerçeği nasıl öğreteyim?]

¹¹⁸ Zeynüddin Muhammed-i Birgivi [1521-1573]. Bu adla bir eseri tespit edilememekle birlikte müellifin *Tarîkat-ı Muhammediyye*'si kast edilmiş olabilir.

¹¹⁹ [=Eşya zıttı ile keşf olunur.]

dır. Ve eyledikleri isnād ^{120s} مَا لَمْ يَكُنْ (9) sārī olmayup hemān ehlu'llāha sū-i zan (10) ve kendilerin ¹²¹ محروم عن الشفاعة وويل لمن الشفاعة حصمانه dénilen gürüha ilhāk birle sū-i hātımelerine (12) zebān-dirāzlıkları sebab-i küllī olur. Ve anlarıñ (13) bu güne fuqarā-i bābu'llāha olan gayzları şahīfe-i (14) vücūdlarında mevzū' bir noqṭayı iki ve üç (15) gördüklerindendir ki maḳām-ı ¹²² eşniyyet ü mertebe-i şirk-i (16) ḥafīdir. Ya'ni keşret içinde ihfā olan sırr-ı vāhıdden (17) bī-ḥaber olduklarıdır. Anı bilmezler ki keşretde sırr-ı vaḥdet (18) mūnderic olduğundan mā'adā nefsi keşret daḥi esrār-ı [14^a] vaḥdetdendir. Taḳrīri budur ki bir nesne eger eccāmıdan ise (2) cismi vāhıd ve eger ervāḥıdan ise rūḥ-ı vāhıd dénilür. (3) Pes cismiñ a'zā ve cevāhiriniñ keşreti ve rūḥuñ (4) eczā-yı mükessereye tevezzu' u taḳassūmi vaḥdetlerini mūnāfī (5) degildir. Ve bir 'aded ve bir mürekkeb daḥi yoḳdur ki nihāyet vaḥdet (6) ile muttaşif olmaya, meşelā: 'Aşereye bir 'aşere ve mi'eye (7) bir mi'e ve elf dédikleri gibi. Her terkībiñ daḥi nihāyeti (8) cüz'-i lā-yetecezzā'iyedir ki noqṭa dénilür, (9) كما قال بعض الكبرا ¹²³ ففى كل شئ له اياته تدل على انه واحد (10) Ve kezālik nūr-ı şems daḥi bunlarıñ nazā'iridir, zīrā (11) aşlıdan nūr-ı vāhıddir. İhtilāf ve tekeşşüri ḥānelerin (12) revzenelerine göredir ¹²⁴ فافهم وكن من العارفين .

*12. Ebüced sırrın istersen Nesibim nisbetin añla
Tutup dāmān-ı şeyhi rüz u şeb durma elif bâda*

(15) İşbu beytdе mezkūr olan Nesib ebñā-yı ṭarīḳımızdan (16) olup elif bā cüz'ine mübāşereti eşnāsında ḥaḳḳında (17) tefe'ül-i bi'l-ḥayr olarak nuṭḳumuzuñ şudūrına bādī ve bā'is-i [14^b] nazmımız olandır. Ḥāşılı ma'nā-yı beyt démek olur ki(2): Ey Nesib! Eger sen daḥi esrār-ı ricālu'llāh ne idigin (3) bilmek ve derece-i 'arīfne reside olmaḳ istersen (4) menşüb olduğın erkān-ı Celvetiyye ¹²⁵ ve ḳā'ide-i (5) ṭarīḳat-ı 'aliyye her ne ise dāmen-i şeyḫa teşebbüşiñi berk (6) édüp rüz u şeb durma elif bâda,

¹²⁰ [=yoktur.] bk. 53. dipnot.

¹²¹ [=Şefaatten mahrum ve şefaatchileri de hasımları olan kişinin vay başına.]

¹²² maḳām-ı: + maḳām-ı Y.

¹²³ [=Bazı büyüklerin şöyle dediği gibi: Her şeyde O'nun birliğine delâlet eden ayetler vardır.]

¹²⁴ [=Düşün, anla ve âriflerden ol.]

[¹²] Ey Nesibim! Ebcedin gösterdiği sırrın ne olduğunu anlamak istersen elif bâda durma, gece gündüz şeyhin eteğine tutun.]

¹²⁵ Celvetiyye: Ḥalvetiyye Y.

ya'ni rüz (7) u şeb başını 'atebe-i 'aliyyelerine koyup sırr-ı elif (8) ki işâretün ila'z-zât ve bâ ki işâretün ila'l-esmâ (9) ve'ş-şifâtdır, خذالعلم من افواهه الرجال¹²⁶ mâ-şadağı (10) mürşid-i kâminden su'al u ahz ile 'ilme'l-yağîn ba'dezâ (11) 'ayne'l-yağîn ve Hâkka'l-yağîn derecelerine resîde ile (12) 'ârif-i bi'llâh u vâsıl-ı ila'llâh olanlara sa'y u küşiş (13) eyle ki mülhik u Hâk-be-Hâk olasin. Beyt:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Remel: -+-- -+-- -+--

زاهدا دعوت (14) مكن مارا بفر دوس برين
کاستان همت صاحب دلان زان بهتر است¹²⁷

Yâhud murâd sırr-ı ebced (16) dêmekdir, zîrâ ebcedde elif ferddir. Fe'emmâ nihâyeti olan (17) noqtaya nisbetle terkîbden hâlî degildir. Pes, ebcedde terkîb (18) olduğı gibi yalnız elifde dağı terkîb vardır ki anıñ (19) dağı vahdet-i hağkiyyesi noqtadır. İmdi 'ârif-i bi'llâh [15^a] noqtada elifi ve elifde noqtayı müşâhede eder. Zîrâ noqta (2) olmasa bâ âvında hiç ma'nâ zühür étmezdi. Ve bâ hisâb-ı (3) ebcedde ikidir. Biri cemâl ve biri celâle işâretidir. Ve (4) noqtanın bir olması zât-ı muṭlağa delâlet eder. (5) Ve bânın tahtında olması aḥadiyyetiñ vâhidiyyete nuzûl-i (6) ma'nevî ile nuzûli ve zâtın şifâta şumûli delâletidir ki (7) ta'rîfide كل بالاسما احد بالذات و¹²⁸ dir. (8) Ve bu 'avâlimiñ dağı ecsâm u ervâhı maḥlûk olduğı (9) cihetden 'âlem-i emriñ tahtındadır. Nitekim Cenâb-ı 'Aliniñ (10) انا نقطة¹²⁹ kelâmından dağı bu ma'nâ münfehimidir. (11) Ve 'Âlem-i emre duḥûl étдикden şoñra 'âlem-i a'yândan hüviyyet-i (12) zâtiyyeye vuşûlda hissen ve hükmen terkîbden hâlâş olur. (13) Anın'çün şüfiyyeye tefrîd lâzımdır. Ya'ni enfüs ü âfâğdan (14) Hâkğı tecrîd gerekdir. Zîrâ enfüs ü âfâğ olmadan (15) dağı Hâk kendi nefsinde kendüye kendiyle zâhir idi, nitekim (16) *Muḥammediyyede*:

¹²⁶ [=Büyüklerin dillerindeki ilme kendini teslim et.]

¹²⁷ [=Ey zahit! Bizi firdevs cennetine çağırma, gönül sahiplerinin himmetinin bulunduğu asitane ondan üstündür.]

¹²⁸ [=Zatıyla bir, isim ve sıfatlarıyla küldür.]

¹²⁹ [=Ben bâ'nın altındaki noktayım.] Çoğu tasavvufi eserde bu ibare Hz. Ali [ö. 661]'ye atfedilir, meselâ bk. Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi [ö. 1655], *Müfîd ü Muhtasar*, haz. Bilal Kemikli, Kitabevi yayını, İstanbul 2003, s. 123. Ancak bunun doğru olmaması gerekir, zira Arap harflerine nokta konulması daha sonraki devirlerdedir.

Mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün

Hezec: +--- +--- +--- +---

Yücede istegil ayı¹³⁰ ki şuda 'aksidir ednâ¹³¹

(17) Ve bu dereceye resîde bir mürşid-i kâminden bey'at ve hizmetlerin (18) cāna minnet bilüp himmet-i 'aliyyeleriyle hâşıl olur. Mevâddan (19) olmağın tutup dāmân-ı şeyhi rûz <u> şeb durma elif bâda [15^b] déyü tenbîh ve egerçi 'ilm-i şürî daği min-vech-i vâşiṭa-i 'ilm-i ma'nevî (2) olabilir, nitekim:

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Remel: + +-- + +-- + +-- + +--

'Aşk dursun ço mecâzî ise de qalbinde

Âb-ı engür hum içre durarak bâde olur¹³²

kelâmı bu kavli güzel (5) te'yîd eder¹³³ فليتأمل .

Elifden başladı Fahrî velîkin noқта-i bâda

Hep 'ilm-i evvelîn ü âhîrîni bildi ma'nâda¹³⁴

(8) Fahrî, medîne-i Gelibolı civârında kâ'in Şehr kıyyesinden (9) olup من فربدين من ارض الى ارض و ان كان (10) شيرا استوجب له الجنة و كان رفيق ابراهيم (11) خليل الله و محمد رسول الله لانهما هاجرا فمن كان (12) فى ارض ظهر فيها المعاصى و الفساد

¹³⁰ Ayı: anı Y.

¹³¹ Mısra, Yazıcıoğlu Mehmed [ö. 1451]'in *Muhammediyye*'sinde Vefât-i Resûlî'llâh salla'llâhu aleyhi ve sellem bölümünde yer alan 3736. beyitte geçer ki beyit şöyledir:

Eger ismin okudunsa müsemâmın taleb eyle

Yücede istegil ayı ki şuda aksidir ednâ

bk. Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye*, Milli Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1996, II, 244. Eseri Bursalı İsmail Hakkı [1653-1725] *Ferâhu'r-rûh* adı ile şerh etmiştir. Anılan beytin şerhi için bk. Muhammet Ali Eşmeli, *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi (II. Cilt)*, *Ferâhu'r-rûh*, yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 661.

¹³² [=Aşk, mecâzî dahi olsa koy, kalbinde dursun; zira üzüm suyu küp içinde durarak şarap olur.] Beyit İlmî-zade Seyyid Mehmed Sabrî [ö. 1645]'ye aittir, bk. *Mecmû'a-i eş'âr*, Süleymaniye Ktp. Ali Nihat Tarlan 21, yk. 148^b, ayrıca bk. *Divan*, [sehven Sabrî-i Şâkir adıyla], el-Cevâ'ib Matba'ası, İstanbul 1296/1879, s. 76; İsmail Hilmi Soykut, *Türk Şiirinde Tasavvuf Hikmet ve Felsefeyle Dolu Unutulmaz Mısralar: Açıklamalarıyla XII. Asırdan XX. Asra Kadar*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1968, s. 323.

¹³³ [=Tekrar düşünölsün, bakılsın.]

¹³⁴ [=Fahrî eliften başladı, ancak evvelîn ve âhîrîn ilmini hep bânın noktasındaki manada bildi.]

¹³⁵ kelâm-ı fخرج منها (13) ابتغاء لمرضاة الله فقد اقتدا ابراهيم و محمد عليهما (14) السلام dürrer-bârına ittibâ'en ¹³⁶ من سنن الانبياء (15) والفرار مما لا يطاق eşerine iktidâ'en vağan-ı aşliyye-i (16) şüriyyesinde seyâhat u nehzat édüp el-ân (17) habîb-i ma'nevî vü 'azîb-i şürî olarak âstâne-i (18) 'aliyyede Müfti 'Ali Çelebi Hammâmı kurbı ve mescid-i şerîfi ittişâlında [sâkin] [16^a] ve şüret-i inzi-vâdadır ki nâzım u şârih oldur. Ve elif (2) şüret-i mürşid-i kâmil olduğın-dan kaç'u'n-nazar zâta delâleti (3) daği sebkat étmişdi. Ve mürşid-i hâdîsi Keşânî Süleymân (4) Efendi hazretlerinin maħlaş-ı müteħaşşışları daği Zâtî olmağın (5) elifden başladı Fahrî kelâmı 'aceb maħallinde vâkı'dır. Ve noĸta-i (6) bâda dénilen işâret daği budur ki bâ 'âlem-i şifâta dâ'ir (7) idigi bâlâda bi'l-münâsebe taĸrîr olunmuşdı. Fahrî-i merĸümüñ (8) tek-mîl-i esmâ vü istiħlâfı 'azîz-i muşârun ileyhiñ veled-i 'âlî- (9) nijâdları eş-şeyh Hüseynü's-Şâhî hazretleri yüzünden muĸadder (10) ü müyesser olmuş olmağın bu daği mevĸı'ında vâkı' bir kelâm-ı (11) şîrîn-edâ idigi erbâb-ı 'irfâna 'iyândır ki ¹³⁷ فلا حاجة الى البيان . 'İlm-i evvelîn ü âhîrînden murâd esmâ ve (13) şifât-ı Haĸĸa dâ'ir olan 'ilmidir ki ledünnî vü ma'nevîdir. (14) Ve zât-ı Haĸ ancaĸ bu vâsîta ile ma'lûm olur. Haĸ ta'âlâ (15) ise bu kâ'inâtı ĸaĸk étmezden evvel ve ĸaĸk étdikden (16) şoñra zâtına zâtıyla ve şifâtıyla 'âlimdir. Ve ismu'llâh [16^b] bize nisbetle delâlet-i muĸlaĸa ile müsemmâsına delâlet étmez. Ve illâ cümlemiz (2) künhi üzre ĸaĸĸa 'âlim olmak lâzım gelür, bu ise muħâldir. (3) Belki künhi üzerine kendiyi bilen yine kendidir. Bizim 'ilmimiz (4) ise ba'z-ı levâzım u ĸavâş cihetindedir ki esmâ ve şifâta (5) râci'dir. Ve illâ zât-ı baĸta 'ilm-i şuhûd ta'alluĸ étmez. Ve zâta vuşûl (6) dedikleri şifât zımnında ĸâşıl olan vuşûldur. Yoħsa (7) şifâtdan kaç'-ı nazar degildir ki zât-ı Haĸ muħîtdir, muħâtd degildir. (8) İmdi bu şüretde insân şifât mertebesin tecâvüz eylememek (9) lâzım geldi dëyü su'al vârid olursa cevâb budur ki: (10) Yalnız şifâtıñ ĸaĸâ'ıĸı ile mut-taşıf olup zâtdan bi-ħaber (11) olan kimesne ile şifât u zâtıñ mecmû'ını müşâhedeye ĸâdir (12) olan bir degildir. Bu şüretde zât meşhûd olmamaĸ (13) lâzım geldi dénür ise cevâb-ı bâ-şavâb budur ki: Memnû' (14) olan

¹³⁵ [=Din uğruna arzdan arza kaçan (Fahrî); bu cenneti karış karış izlemek içindi, refiki her ikisi de hicret eden İbrahim Halilullah ve Muhammed Rasulullah'tı; arzda isyan ve fesat ortaya çıktığından Allah rızasını elde etmek amacıyla Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'e -Her ikisine de selâm olsun- uyarak oradan çıktı.]

¹³⁶ [=Tahammül edilmez bir şeyden kaçmak, peygamberlerin sünnetlerindedir.]

¹³⁷ [=Açıklamaya ihtiyaç yoktur.]

bilā-mir'āt müşāhededir. Şıfāt ise zāta āyinedir (15) ki bu yüzden müşāhedesi mümkündür.

Fe'īlātün mefā'īlün fe'īlün

Hafif: + + - - + - + - + + -

دوست نزدیکتر (16) زمن بمنست
وان عجیتر که من ازوی دورم¹³⁸

(17) Ve ba'zan erbāb-ı tefrīd Ḥaḫ ta'ālāyı māddeden ḫaṭ'-ı nazar dahī (18) müşāhede éderler, velīkin ke'l-berḫi'l-ḫātifdir, ān-ı vāhidde [17^a] güzer eyler, ¹³⁹ beyt (2):

Mef'ūlü fā'īlātü mefā'īlü fā'īlün

Muzārī: - - + - + - + + - - + - + -

دیدار می نمایی و برهیز می کنی
بازار خویش (3) و اتش ما تیز می کنی¹⁴⁰

كما قال صلى الله تعالى عليه و سلم لى مع الله (4) وقت لا يسعنى فيه ملك مقرب ولا نبى مرسل ولم (5) يقل على الدوام انه عليه السلام فى بعض الاوقات يلعب (6) بالحفصة والزيب كما قال الشيخ السعدى،
نظم:¹⁴¹

Mefā'īlün mefā'īlün fe'īlün

Hezec: + - - - + - - - + - -

کهى بر طارم (7) اعلا نشينم
کهى بر بشت باى خود نيينم
اگر درویش بر حالى (8) بماندى
سر دست از دو عالم برفشاندی¹⁴²

ای سالک (9) در که حق بدانکه تجلی ظهور حقست بجهار نوعست (10) اثارى و افعالى و صفاتى و ذاتى. اثارىست که (11) از صور جسمانى است بهر صورت که ببند در حین رایت جزم کردد (12) و داند که

¹³⁸ [=Sevgili bana benden yakın, tuhaf olan şu ki ben ondan uzağım.]

¹³⁹ [=Şöyle denildiği gibi: İyilik sahiplerinin müşāhedesi tecellî etme ve gizlenme arasındadır.]

¹⁴⁰ [=Yüz gösteriyorsun, ama sakınıyorsun (uzak duruyorsun). Kendini göster ve bizim ateşimizi artır.]

¹⁴¹ [=Hz. Muhammed s.a.v. şöyle buyurdu: «Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edemez» ve devamını söylemedi. Peygamber a.s. bazı vakitler Zeynep ve Hafsa ile oynardı. Şeyh Sâdî [ö. 690~694/1291~1294]nin şöyle dediği gibi, nazm:]

* bk. Mehmet Yılmaz, a.g.e, s. 115.

¹⁴² [=Bazen en yüksek noktaya çıkarım, bazen de ayağımın arkasını görmem. Eğer derviş bu düzeyde hayat sürebilseydi iki âlemden el çekerdi.]

حضرت حقیقت انرا تجلی ائاری می خوانند (13) و جمیع تجلیات ائاری که صوریست صورت انسان مشاهده (14) نمودن اتم و اعلا است و تجلی افعالی انست که حضرت (15) حق بصفاتی از صفات فعلی که صفات ربوبیت اند متجلی (16) شود و اکثر انست که تجلیات افعالی متمثل بانوار متولنه (17) نماید یعنی حضرت حقرا بصورت نور سبز و نور کبود و نور سرخ و (18) نور زمرد و سبید بیند و تجلی صفاتی انست که حضرت حق [17^b] بصفات سبعة ذاتیه که حیات علم قدرت ارادت (2) سمع بصر و ملامت متجلی شود و گاه باشد که تجلی (3) صفاتی متمثل بنور سیاه نماید و اوقات متجلی علیه (4) متفاوتست اگر حضرت حقرا بیند تجلی است (5) فاما اگر خود مظهر شود یعنی بیند که خود حضرت حقیقت (6) اتم و اکملست زیرا که تحقیق در ضمن این زیاده است (7) ودر جمیع مراتب تجلیات مذکوره حضرت حقرا (8) دیدن یاخود مظهر او شدن و در طریق واقعست (9) و شنیدن موسی دم ندای انی انالله رب العالمین و حدیث (10) رأیت ربی فی صورۃ شب امرد و من رأنی فقد رای (11) الحق شهود عدولند بر جواز تجلیات و بقا بالله که بحسب (12) حال کاملان واصل را دست می دهد انست که صفات (13) الهی باشد و قیوم و مدبر عالم باشد و هیچ چیز غیر خود (14) نبیند و مراد بکمال توحید عیانی اینست شارح کلشن (15) راز گفته این عجب فرموده است:¹⁴³

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

Remel: -+-- -+-- -+--

- (16) ان که سبحانی همی گفت ان زمان
این معانی گشته بود اورا عیان
(17) هم از این رو گفت ان بحر صفا
نیست اندر جبه ام غیر از خدا
(18) از انا لحق کشف این معنی نمود
گر بصورت پیش تو دعوی نمود
(19) لیس فی الدارین انکه او گفته است
در این معنی چه نیکو سفته است

¹⁴³ [=Ey sâlik! Hakk'ın dergâhı, yani tecellisi olan Hakk'ın zuhurunun dört çeşit olduğunu bil: âsârî, ef'âlî, sıfâtî ve zâtî. Âsârî olan, cismanî surettendir. Zuhur anında görülen her suret cezm olur, bunun Hak olduğu bilinir, ona âsârî tecellî denir. Âsârî tecellîlerin tümü sûrettir ve insanda en mükemmel şekilde görülür. Ef'âlî tecellî, Hz. Hakk'ın rububiyet sıfatları olan fi'lî sıfatlardır. Bunlar çoğunlukla renkli nurlar şeklinde görülür, yani Hz. Hak yeşil, mavi, kırmızı, zümrüt ve beyaz renklerde görülür. Sıfâtî tecellî, Hz. Hakk'ın zatının yedi sıfatı olan hayat, ilim, kudret, irade, sem', basar ve kelam sıfatlarıyla tecellî etmesidir. Bazen sıfâtî tecellî siyah nur şeklinde görülür. Bu her tecellî anında farklı olur. Eğer bu tecellîde Hz. Hak görülürse ve eğer (sâlik) buna kendisi mazhar olursa yani kendisi görürse tam ve mükemmel olarak Hz. Hakk'ın kendisini görmüştür. Bu arada hakikat daha ziyadedir. Zikredilen tecellîlerin mertebelerinin hepsinde Hz. Hak görülür, veya ona mazhar olunur. Tarikat vakıılarından olan, Hz. Musa'nın «Muhakkak ki ben âlemlerin rabbi Allah'ım» nidasını ve «Ben rabbimi genç delikanlı şeklinde gördüm» hadisini işitmek ve «Beni gören muhakkak Hakk'ı görmüştür»e şahit olmak tecellî konusunda cevaz verilen sapmalardır. Vâsil olmuş kâmillerin mertebesi olan bekâ bi'llâh mertebesi ilâhî sıfatların bulunduğu mertebedir, burada Hak zatı ile kâimdir, âlemin tedbiri görülür ve O'ndan başka hiçbir şey görülmez, iyânî tevhidin kemalinden murad budur, ama *Gülşen-i Râz* şarihi de şöyle buyurmuştur:]

[18^a] جون نماند از تویی باتو اثر

بیگمان یابی از این معنی خبر¹⁴⁴

¹⁴⁵ الحمد لمن له الوجود (2). İşbu şerh-i ma'rifet-numüd ve risâle-i mes'üd (3) kalem-i Fahrî-i 'âcizden çekide ve imzâ-i ihtimâm-keşide (4) ve derece-i itmâma reside oldu. Me'mûldur ki (5) bu şerbetden zâ'îk ve bu silsileye (6) lâhık olan 'urafâ (7) kuşûr <u> kûsûrın (8) kalem-i şihhat-raqamla- rıyla (9) taşhîh (10) buyuralar. (11) Bâkî (12) huva.¹⁴⁶

3. S o n u ç

Fahrî Ahmed'in Elif-name Şerhi; konusunda yazılmış, şimdilik bilinen tek eserdir. Müellif, XVIII. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden olup divan sahibidir. Eserinde Nesib adlı dervişinin elif-namesini tasavvufi açıdan ele alarak yorumlamıştır. Şerhten anlaşıldığına göre elif-namedeki her harfin tasavvufî bir manası vardır. Buna göre Elif: sûret-i mürşid-i kâmil, bâ: süveydâ-yı kalb, tâ: makâm-ı telvîn, sâ: mertebe-i seyr-i anî'llâh, cîm: tarîkat-ı Celvetiyye, hâ: hayât-ı câvidân, hı: [hayâl-i hâm], dâl: devâm-ı zıkr, râ: reyyân olma, zâ: zühd, sin: sülûk, şin: şeyh, sâd: vesîle-i mahabbet-i ilâhiyye, dâd: zû-i şems-i zât-ı ilâhiyye, tı (hâ ile birlikte): âdem-ı ma'nî, zı: âlem-i sıfât, ayın: ayn-ı evvel ve ayn-ı sâni, gayın: âlem-i sıfât, fâ: fenâ-i mahz, kâf: Kaf dağı, kef: [kemâl-i ma'rifet], lâm: [ledünnî lezzet], mîm: mürşid-i kâmil, nûn: ilm-i irfân, vâv: evlâd-ı ma'nevî, hâ: hüviyyet-i zâtiyye, lâ: kelîme-i tevhîd ve yâ: sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn makâmı demek olur. Elif-name sahibi Nesib hakkında onun, Fahrî Ahmed Efen-

¹⁴⁴ [=Bu manalar yüce tanrının o zamanda söylediklerini apaçık ortaya koymuştur. O tertemiz deniz gibi olan yüce tanrı bunu «Cübbemin altında O'ndan başkası yoktur» demek için söyledi. (Hallac'ın) «Ene'l-hak» deyişi, görünüşte bir iddia olsa da bu manayı ortaya çıkardı. Bu söylediği şey «iki dünyada da O'ndan gayrisi yoktur»dur, böylece bu mana incisini ne güzel delmiştir.] Şiir için bk. *Gülîstân-ı Sa'dî*, bi-hatt-ı Mustafa Eşrefî, 9. bs., Kânûn-ı İntişârât-ı Peyâm-ı Adâlet, Tahran 1385/1965, s. 110; şiirin şerhi için bk. Ozan Yılmaz, 16. *Yüzyıl Şârihlerinden Südi-i Bosnevî ve Şerh-i Gülîstân'ı (İnceleme-Tenkitledir Metin)*, Dr. Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 577.

* bk. Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 114.

** [=Ben hakkım.] bk. Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 39.

*** bk. Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁴⁵ [=O'nun zatına hamd olsun.]

¹⁴⁶ Ölümsüz olan O'dur.

dinin dervişi olmasından başka bir bilgiye ulaşılammıştır. Nesib'in elif-
namesinde harfler alt alta sıralanmamış, mısra içlerinde yer almışlardır.
Bilinen en eski elif-name yazarı XIV. yüzyıl şairi Âşık Paşa'dır. Nesib'in
manzumesinden elif-name yazma geleneğinin XVIII. yüzyılda da sürdü-
rıldüğünü anlamaktayız.

“A 18TH CENTURY SOUFI POET FAKHRI AHMAD AND HIS COMMENTARY
ON AN ALIF-NAMA”

Abstract

Alif-nāmas are poems written by the prosody of the classical Arabic tradition or syllabic meter within different forms like qasida, ghazal, masnawi, musaddas, and quatrain in Turkish poetry. There are number of samples of these poems from 14th to 18th Centuries. In these verses the name “alif-nāme” is particularly used. Arabic letters from Alif to Yâ are arranged in an order one under the other such acrostic speech at first. This article discusses a soufi poet Fakhri Ahmad (d. 1799) and his commentary on an alif-nāma written by Dervish Nesib. Nesib's poem is different from others, because Arabic letters are used with names in the center of every line in this poem, not at the head of series like other samples. Fakhri explains it within the frame of Jalwatiya order. In his opinion every letters have a meaning from soufi terminology. It proves that Fakhri's treatise is alone on this matter. This article analyses these soufi terms and gives texts with transcription letters..

Keywords

Fakhri Ahmad, Ottoman Turkish poetry, commentary (=sharh), alif-nāma, Jalwatiya order, Dervish Nesib, Sarkoy.